

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.

XLIII. L.

1923

4. šte

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI.

Vsebina aprilovega zvezka:

1. Stanko Vurnik: Po zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva . . .	193
2. Marija Kmetova: V metežu. (Dalje prih.) . . .	199
3. Stano Kosovel: Podoknica . . .	209
4. Dr. Ivan Prijatelj: Poezija «Mlade Poljske». (Konec prih.) . . .	210
5. Iz beležnic Jos. Murna-Aleksandrova: Legenda. — Ko je jesen. — Proš sinec. — Prišlec. — Zapuščena polja. — Vse bil le blesk je. — Pojenec. Ah, ve esence, tinkture. — Seljska nedelja. — Kot vetrec. — Dekličja žalost. — Gozd . . .	219
6. Sören Kierkegaard = Vojeslav Molè: Aforizmi . . .	223
7. Mirko Pretnar: Odhajajoči . . .	226
8. Ivan Zorec: Ljubice tri. (Konec.) . . .	226
9. Dr. Iv. Lah: Nazori o poklicu slovanstva. (Konec prih.) . . .	229
10. Miran Jarc: Črni čarodeji. (Dalje prih.) . . .	236
11. Književna poročila . . .	244
Juš Kozak: Ivan Pregelj. O priliki njegovega dela «Plebanus Joannes». (Konec.) — J. Kelemina: H. Ibsen = Voj. Molè: Gospa z morja. Dr. Fr. Ilešič: Prispevek k zgodovini slovenskosrbskih literarnih od nošajev. (Konec prih.) — Dr. Ferdo Kozak: Dr. J. V. Novák = dr. A. Novák: Přehledné dějiny literatury české. — Lucien Tesnière: U. Huber Noodt: L'occidentalisme d'Ivan Tourguénev.	
12. Kronika . . .	254
Ivo Zoran: Rapsod govori. — A. D.: Salon «neodvisnih». — A. M. E.: Glosa.	

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta
45 Din, za četrto leta 22:50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo
se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Stanko Vurnik:

Po zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva.

V avgustu in septembru lanskega leta je priredila Narodna Galerija v obrtni šoli na Mirju razstavo slovenskega slikarstva preteklosti. Razstava je bila prva te vrste med Slovenci in je pokazala rezultate, ki so tako pomembni za zgodovino naše kulture in posebno umetnosti, da se nam zdi, da moramo te rezultate fiksirati še enkrat, ker se jih naša javnost v polnem obsegu še vse premalo zaveda.

Prvi poizkus razstave retrospektivnega značaja je napravil Rihard Jakopič v mesecu oktobru leta 1910., ko je o priliki proslave vladarjeve osemdesetletnice zbral v svojem paviljonu poleg modernih še znatno število slovenskih slik starejšega datuma. Razstava je imela manifestacijski značaj in je hotela demonstrirati zgolj «80 let slovenskega slikarstva» in je torej ponazarjala samo razdobje 1830 do 1910. Urejena je bila po estetičnih načelih in torej ni imela znanstvenih ambicij, vendar pa je bila inicijativa zánjo že kolikor toliko utemeljena v neprestano naraščajočem interesu, ki je šel za tem, da se najde orijentacija v naši umetniški kulturi preteklosti, to je, da se predvsem ugotovi eksistenca take kulture v preteklosti in pojasni njen značaj ter razvoj. Nujno pa je postalo to vprašanje danes, v času, ko gre za uveljavljanje nacionalnih in kulturnih individualnosti, ko se merijo kulture narodov med seboj kakor tekmeči v hipodromu; posebno za nas Slovence je danes, ko nas hočejo kratkomalo spraviti s sveta kot narodno in kulturno individualnost, postal dokaz eksistence lastnih kulturnih tradicij eminentne važnosti. Ko smo se otresli nemškega jarma, ko smo se ujediniili v slovansko državo, se je bilo treba ozreti nazaj in v miru zbrati energije preteklosti. Malone sami od sebe so se začeli postavljati temelji vedam o nas samih in tako je zahtevala tudi umetnostnozgodovinska znanost, ta najmlajši otrok intelektualističnega stoletja,

za svoj študij, da jih ubere in zgnete v sistem, ki bi pomenil za nas najlepši kulturni dokument.

Narodna galerija je imela že koj pri svoji ustanovitvi na svojem programu veliko retrospektivno razstavo in ko je lansko podjetje velesejma obljubilo tako razstavo rentirati — niso namreč malenkost troški take razstave, ki naj zbere material iz vseh vetrov domovine — se je začelo delo, da se priredi razstava, ki bi bila zasnovana na znatno širših, predvsem pa na znanstvenih temeljih, kakor Jakopičeva razstava leta 1910. ni bila. Slike so začele na povabila, na hvalo veliki požrtvovalnosti lastnikov, dohajati v velikem številu. Vse mogoče slike: italijanske, francoske, nemške, nizozemske. Toda glej, ko so se vse tuje izločile, so ostale naše, in težak kamen se je odvalil prirediteljem od srca, ko so si te ogledali. Imeli smo jo, svojo lastno umetnost v preteklosti! Vesel heureka je bil to in takoj so bili pozabljeni vsi dvomi in vsa bojazen, da bi to, kar bi radi, da bi bilo naše, ne bilo le tuje, kakor se je dolgo trdilo in sumilo.

Ker gotskih fresk Aquile, Janeza Ljubljana in obeh Wolfov ni bilo mogoče sneti s sten in jih prenesti na Mirje, so izvirale najstarejše slike na razstavi šele iz začetka XVI. stoletja. Škoda, da ni bilo mogoče predstaviti na razstavi domače umetniške kulture iz romanske in posebno iz gotske dobe, ki je bila pri nas vendar precej razvita. Najmlajše slike na razstavi so bile iz dobe realističnih stremeljenj v drugi tretjini XIX. stoletja. Razstava je torej ponazorjala razvoj naše umetnosti med tema dvema razdobjema in je zbrala z eno besedo razen gotskega in romanskega do naših impresionistov ves slikarski material, ki je prišel v poštev in kolikor ga je bilo mogoče dobiti za razstavo s skromnimi sredstvi in v skopo odmerjenem času. Da zato na plastiko ni bilo mogoče niti misliti, je jasno.

Kljub vsem težkočam pa je zbrala razstava vendar toliko slik, da je bilo na podlagi njih količine mogoče rešiti vprašanje predvsem eksistence individualne slovenske umetnosti v preteklih dobah in da je bilo mogoče dosledno in brez občutljivejših vrzeli demonstrirati njen razvoj ter dognati njeno pripadnost k eni izmed velikih umetnostnih kultur.

Aranžma razstave je ugodil kompromisu estetskih (prostor na steni, luč), znanstvenih (kronološka ali stilskorazvojna razvrstitev) ter zahtevi nebodigatreba prostora, kateri zadnji sta morali deloma podleči ostali. Končna razvrstitev je bila na hvalo vendarle kompromis, pristranski na korist znanstveni razporeditvi.

Najstarejše slike z razstave so torej izvirale iz XVI. stoletja, kamor smemo uvrstiti razdobje naše zgodnje renesance. Potemtakem se je pri nas renesančni pokret začel sto let pozneje kakor isti pokret v Italiji. Slične časovne spacije očituje z istimi stilskimi pokreti po drugih naprednejših deželah tudi naš barok, dočim so spaciji v XIX. stoletju mnogo krajši. Gotika pa se je izživela pri nas popolnoma šele koncem XVI. stoletja, torej dosti pozno.

Najstarejša zgodnjerenesnančna slika na razstavi, «Križanje» (Šmarje), je bila s svojo v eno ploskev stisnjeno skupino oseb ospredja še povsem gotska, nasprotno pa so bila telesa nagih križanih po svoji študirani anatomiji za gotiko že nemogoča in poleg tega je naznanjala prodirajoč nov ideal lepote, čeprav še ne izrazito determiniranega, pokrajina, ki je vznikala izza trde figuralne plasti ospredja in ki je bila sicer še vedno akcesoričnega pomena, pa vendar že prostorni dojem okrepiljoč element. Dva povsem nasprotna si svetova sta se tu trgala drug ob drugega. Slika je očitovale razločen vpliv italijanske smeri slikarstva v XV. stoletju, dočim so slike s krilnega oltarja cerkve v Mrzli vasi pri Radečah predstavljale primer umetnin, stilsko vplivanih po nemški renesanci.

Tuje vplive prav dobro pojasnjuje dejstvo, da smo že iz pradedavna tvorili križišče dveh kultur. Vpliv Italije je deloval v XV. in naslednjih stoletjih na vso Evropo s tako silo, da se ta vpliv izrazito zrcali celo v inozemskih sodobnih slikah, zato ni čuda, da se kaže tudi v naši umetnosti, ki smo geografično vendar neposredni sosede Italije. Naglasiti je tudi še dejstvo, da so naši slikarji znatno sodelovali na italijanskem renesančnem pokretu v Italiji sami, kjer so si mnogi izmed njih (Schiavoni) pridobili ime. — Specifično «naših» elementov na teh slikah XVI. stoletja še ne moremo jasno pokazati. Izrazito se ti elementi ne pojavijo niti še v visokem XVII. stoletju, v dobi po Hrenu, Valvazorju in Akademiji operosorum, niti v tistih slikah iz XVII. stoletja, ki so signirane po slikarjih brezdvomno slovenskega pokolenja, Gladiču ali Jamšku itd. Lepi primeri visokorenesančnih slik iz tega stoletja so bili na razstavi triptihon iz Krškega, dalje Zadnja večerja, ki pa je bila delo italijanskega umetnika ter dr. Svetinov Sveti Martin, ki je predstavljal lep stilski primer visokorenesančne slike: Sam človek v širni pokrajini. Koliko časa je rabil umetnostni razvoj in razvoj individualizma, da je mogel umetnik postaviti človeka kot človeka v pokrajino kot pokrajino! Nekatero umetnine iz istega stoletja pa so po razgibanosti kompozicije

segle že v prehodno dobo, v kateri je začel prodirati barok, ki se je pri nas začel izživljati šele začetkom XVIII. stoletja.

Odslej moremo določno čutiti slovenstvo v umotvorih, nastalih na domačem ozemlju. Posledice severne orijentacije izginjajo, če izvzamemo nekaj malega Rubensovih in Dyckovih vplivov, in naši umetniki, šolani v Italiji, kažejo kvalitete, ki se nam jih ni treba sramovati. Naša baročna umetnost je presenetljivo enovita, kar se tiče tistega, doslej še ne definiranega, specifično našega elementa v slikah, ki se ne dá dokazati iz kompozicije, pojmovanja barv ali stila, ki je le odznak časa in kolektivnega duševnega razpoloženja kulturnega sveta. Mislim namreč na tisto »četrto dimenzijo« v umetnini, ki ji daje značilno lastnost, da umetnino instinktivno prepoznaš za slovensko izmed cele kopice tujih, kakor koj ločiš francosko glasbo od nemške ali ruske, kakor spoznaš slovensko govorico včasih le po zvoku besede, četudi besede nisi določno čul. Gotovo je, da ima vsaka narodna individualnost svoje posebne psihične značilnosti, katerih pa veda doslej še ni mogla determinirati. Da obstojajo specifične difference med psihami raznih narodov, je dokaz, da so se že mnogi psihologi trudili ob tem problemu, vendar pa raziskovanje tega vprašanja od Wundta dalje še ni napredovalo. Danes, v dobi silnih napredkov eksperimentalne psihoanalitike, obstoja vsaj upanje, da se bo vidi kdaj posrečilo pojasniti bistvo tega pojava. Tudi umetnostni znanstveniki so že često obravnavali ta problem, izkušali so determinirati individualne strukture nacionalnih psih ter si na tej podlagi pojasniti način gledanja umetnikov in njihov način reševanja kolorističnih problemov. Žal, da do danes nihče ni dosegel kaj dosti več, kot v tem znanstveno poimenijo Burgerjevi feljtonistični rezultati (Cézanne und Hodler. München, 1919).

Kar štirje veliki baročni mojstri so otvorili dobo našega baroka. Zdi se, kakor da je bila vsa dotedanja umetnost zgolj priprava in iskanje, dokler se ni pojavila naša baročna umetnost. Kakor tromba so se oglasili naši veliki: Jelovšek, Wergant, Cebej in Metzinger. Naša slovenska umetnost se je začela kakor z viškom.

Ena izmed najlepših slik na zgodovinski razstavi je bila baročna Jelovškova Mati Božja iz šentpeterske cerkve v Ljubljani. V mogočno diagonalno kompozicijo je stisnil na tisti sliki umetnik ekstatično religiozno čuvstvo. Kakor da so se tu koncentrirale vse formalne in estetske pridobitve treh stoletij: najvišja tehnična virtuoznost se je združila z najvišjim patosom v en sam

monumentalen organizem. Vsa sredstva so se združila: vse pridobitve arhitektonskih stremljenj, prostorna globina, najvišja oduševljenost in razvihrana eksplozivnost. Še človeku našega stoletja mora imponirati umetnina kakor je imenovana Jelovškova, pa najsi že bo njena diagonala Rubensova, inkarnat Dyckov, tip Murillov, gube Rigaudove kakor trdijo, vendar je gotovo, da je to umetnino rodila slovenska miselnost in da je ta umetnina izmed največjih slovenskih.

Drugi veliki baročni mojster, krepko zastopan na razstavi, je bil Fortunat Wergant (Bergant). Gotovo ena izmed glavnih zaslug razstave je, da je tega genialnega umetnika tako rekoč šele odkrila, zakaj par podatkov, ki jih je bil do pred razstave mogel zbrati zaslužni nabiralec domačega umetnostnozgodovinskega blaga, msgr. Viktor Steska, je bilo vse, kar se je dotlej vedelo o njem: nota bene je msgr. Steska že davno po razstavi šele dobil Wergantove rojstne podatke v roke in tedaj se je izkazalo, da Wergant ni bil Istrijanec, temveč — Kamničan, kar je gotovo veselo odkritje. Razstava pa je spravila na dan dovršen del njegovih slik iz raznih samostanov in zasebnih zbirk in na podlagi teh je bilo mogoče uvideti, da je bil Wergant izmed četvorice naših baročnih mojstrov najindividualnejši naš umetnik, ki se mu tuje šole komaj da poznajo, s tako silo se je v njih udeleževala zakonitost osebnosti. Gotovo je vsak posetnik razstave odnesel močan dojem izpred njegovega sv. Bernarda, ki ga je silno čuvstvo skrivilo v ekstatično pozo, katero je umetnik izoliral na nevtralni ploskvi, da je prišel njen izraz tako monumentalno do veljave. V Madonah in potretih baronskega para Codelli se mu barok že nagiba v rokoko v francoskem okusu, v Ciparju in Prestarju pa je umetnik že posegel po ljudskih tipih, za kakršne se je tedaj navduševala umetnost na Holandskem. Da nam je predstavila tega umetnika, ki bo dal tako zanimiv studij svojim raziskovalcem, moramo biti Narodni Galeriji še posebej hvaležni.

Cebej je bil mojster velike kompozicije. Na njegovih delih preseneča do podrobnosti preračunjena arhitektonika in ravnotežje detajlov, ki tvorijo skupno idealno ritmično ravnovesje, za čemer so takrat posebno stremeli slikarji. Njegovo veliko Vnebovzetje je bil lep primer te njegove odlike.

Najplodovitejši izmed četvorice in poleg Werganta na razstavi najštevilneje zastopan pa je bil slikar Valentin Metzinger, ki je v svojem življenju naslikal najmanj 400 del, od katerih jih danes še večina visi v podeželskih cerkvah po vsej Sloveniji doli

do srede Hrvatske. Učil se je pri Rubensovih in Murillovih originalih ter pri Italijanih. Vpliv benečanske šole na njegovih zrelih delih je očividno. Ustvarjal je dramatično razgibane oltarne kompozicije in je kljub vsej kolosalni kvantiteti svojih del čisto cel umetnik. Zadnje njegove slike že izrazito kažejo v stilsko dobo rokokoja.

XVIII. stoletje je bila najsijajnejša doba naše umetnosti in je bilo na razstavi naravnost sijajno zastopano, kakor je zaslužilo. Pokrajin iz tega stoletja skoro ni, slike so bile večinoma religioznega značaja ali pa portreti, torej datira »bolezen slovenskega umetnika« že prav daleč nazaj v zgodovino.

Koncem tega stoletja se je priselil k nam Nemec Kremser-Schmidt, ki je delj časa deloval med nami, kar pričajo zlasti njegove slike v Dolu in Velesovem. Razstava, ki je bila pravična tudi tujcem, ki so pomagali oplojati našo umetniško kulturo, je eno njegovih najlepših slik postavila tik poleg slik Layerjeve šole, ker se je trdilo, da so bili Layerji le rokodelski kopisti po originalih tega genijalnega Nemca. No, pokazalo se je, da se dajo dokazati Schmidtovi vplivi kvečjemu pri slikarski generaciji okrog Layerjev, pa še pri tej ne tako izrazito in jasno, da bi bilo mogoče govoriti o tujem vplivu, ki naj bi bil napravil luknjo v tradicionalno domači razvoj umetnosti. Da je vpliv velikega sodobnika deloval nanje, je skoro gotovo, da bi pa Layerji brez Schmidta ne bili mogoči, je ravno tako neumestna trditev, kakor da zaradi njegovega silnega vpliva niso ustvarjali v znamenju domačih tradicij. Da so se šolali tudi pri domačih starih mojstrih, pa dokazujejo kopije in plagijati, katere je izvršil Layerjev krog po originalih Metzingerja in Werganta. V razvoju naše umetnostne zgodovine tvorijo Layerji dosledno kontinuiteto med našim XVIII. in XIX. stoletjem.

Baročni in rokokoški dobi je sledilo XIX. stoletje, doba klasicizma, biedermeierstva in romantike. V tistih mehkužnoosladnih časih niso umetniki nikjer ustvarili kaj novega in velikega, tako da se zdi v primeri z zaletom baroka ta doba naravnost umetnostno anemična, kakor da so bile po tolikem naporu, v katerem je barok koncentriral vse sile in sokove, te že izčrpane.

Poleg Potočnika, Kauchiga (Kavčiča) in nekaterih drugih Slovencev je tiste čase ustvarjalo pri nas še nekaj priseljenih in domačih Nemcev, ki so slikali v duhu svojega slabotnega časa sentimentalno izlizane literarne alegorije (Herrlein, Künl). Vendar pa izvirajo iz tistih dob prve krajinske slike (Hayne, pozneje Karinger, Pernhart), ki so visele na razstavi in ki so obravnavale

krajino kot objekt, ki je sam na sebi vreden, da ga naslikaš, kar že kaže na smer poznejšega XIX. stoletja, na krajini prijazno romantiko in poznejši plenerizem. Čase za Prešerna in Čopa je reprezentiral na razstavi Matevž Langus s svojimi številnimi portreti, zelo idealiziranimi v biedermeierskem okusu. Relativen višek je dosegla umetnost zopet šele pri romantiku Wolfu, ki pa na razstavi ni bil dobro zastopan, ker je večina njegovih del naslikanih po cerkvah na zid. Od Karingerja, ki je v svojih krajinah že začel upoštevati barvno vlogo luči, gre razvoj do Ivana Franketa, čigar slike so razvojno zaključevale razstavo s svojim realizmom.

Z razstavo, za katere prireditev se imamo zahvaliti Narodni Galeriji in pa lanskemu podjetju velesejma, moremo biti zelo zadovoljni. Rešila je mnogo vprašanj, katerih rešitev je bila nujno potrebna. Glavni rezultati in zasluge te razstave so bili predvsem nič manj kot neizmerno važen dokaz eksistence slovenske umetnosti zapadnoevropskega značaja v preteklih stoletjih ter njenega paralelnega razvoja z umetnostjo zapada, dalje dokaz izrazito slovenske note te umetnosti iz začetkov XVIII. stoletja dalje in odtlej nepretrgana domača tradicija. Manifestacija teh dejstev v javnosti je bil kulturni dogodek brezprimerne važnosti, ne samo iz nacionalnih ozirov, marveč tudi iz vzgojnih in znanstvenih. — Narodna Galerija je priredila po razstavi več obhodov in predavanj. In končno, last not least, je razstava zbrala material, na podlagi katerega je omogočena orijentacija v pretekli naši umetnosti, s čimer je dana možnost sistemizacije zgodovine slovenske umetnosti. To je dosti.

Marija Kmetova:

(Nadaljevanje.)

V metežu.

In toliko, da Tina ni srečala Toneta, ki je bil zavil pravkar mimo ogla in čez nekaj trenutkov vstopil pri Gorniku. — «Dober dan, Andrej!» je pozdravil in sedel h Gornikovi pisalni mizi, da se je ta zdrznil in ni mogel do besede. In tako je bil še ves v mislih na Tino in bodoče dneve, in ni mogel verjeti vsej tej sreči in še manj, da je Tone pred njim.

«Dober dan — kaj spiš z odprtimi očmi in meniš, da sem duh, ka-li?» je z ironičnim posmehom dostavil Tone.

Gornik se je zavedel šele zdaj, kdo je pri njem in le s težavo je izustil besede:

«Kaj hočeš?»

«Ubit sem te prišel, kaj, ker mi jemlješ ženo? O, nič takega. Čeprav, čeprav bi to prav za prav moral storiti; a kaj vem, da ne čutim jeze v sebi, niti do tebe niti do Tine. Vem, da sem smešen, a niti to me ne jezi. Vseeno mi je — tako ali tako...»

«Kdaj želiš oni denar?» ga je prekinil Gornik, ki se je le bal kake sirovosti in mu je bilo po vsem tem, kar je izvedel, vendarle nekako čudno pri srcu vpricho Toneta, moža svoje bodoče žene.

«Tako; — lepo, da prideš sam na to misel in ne čakaš mojih besed,» je odvrnil Tone in se zagledal v tla. «Kakor hitro mogoče,» je dodal.

«Jutri dopoldne?»

«Pa jutri dopoldne — prav dobro. — Hudič vendar, zakaj nisem hud, jezen, besen — ničesar podobnega ne občutim. In zdi se mi, da se mi — milo izraženo — potihem posmehuješ in praviš, da sem bedak.»

«Ah, čemu? Ti si tak, jaz pa tak. Jaz nimam, kar imaš ti, in ti nimaš, kar imam jaz. Jaz želim, česar nimam, ti želiš, česar nimaš — pa zakaj se ne bi pobotala? Če sta te dve stvari sicer res malo čudni v najinem zamenjavanju — kaj to komu mar?» je modroval Gornik, čeprav proti svojemu prepričanju, a le zato, da ni vzbudil Tonetovih sirovosti.

«Torej ti tako sodiš, kakor mislim tudi jaz,» je nekako zadovoljno odvrnil Tone. «No, to mi je všeč.»

«Vendar upam, da sva potem na čistem za vselej?» je strogo dejal Gornik.

«Oh kajpa, kajpa! Nič se ne boj!» je vzkliknil Tone.

«Dobro. Takoj ti napišem nakazilo za banko — in jutri dvigneš denar.»

«Že dobro.»

Ko je Gornik pisal, ga je gledal Tone in govoril:

«Čudim se ti pa, da siliš v nesrečo, ti, ki si vendar sicer pameten in razumen mož in greš s svojim denarjem lahko kamorkoli in utegneš živeti kot ptička na veji. Pa greš in se zagledaš v žensko! Pa ne rečem v mlado, bujno dekletce — ampak v tako — v Tino! Le kaj te je zmedlo!»

«Takó — zdaj je vse v redu.» Gornik je nalašč preslišal zbadljivke, pomolil nakazilo Tonetu in vstal.

«Vidim, da me nočeš poslušati. In ker si vstal, je znamenje, da hočeš, da grem. Že prav, ne bom te motil.» In tudi on je vstal in vzel klobuk. «Pa glej, da ti ne bo žal...»

«Ne skrbi zame — že vem, kaj delam,» je resno dejal Gornik in spremil Toneta do vrat.

«Še to,» je povzel Tone. «Nič te ne bo sram, da si moja »bodočo« in tako dalje — kupil? Ha, ha!»

«Molči o tem! Nikogar nisem kupil! Tina pojde z menoj, ker sama hoče.»

«Torej tudi jaz nisem nikogar prodal?»

«Kakor hočeš, kaj boš govoril o tem!»

«A to vendar priznaš, da si imel láhko pot z menoj? Kdo drugi bi te drugače — he-he!»

«Sodim, da veš, kako in kaj — čemu nepotrebne besede? Zbogom! Vse drugo pri odvetniku. Tam podaš izjavo, da si zadovoljen in soglašáš z ločitvijo, ker se ne razumeta.»

«O seveda! To že utegnem storiti. A bi lahko tudi nagajal... he, bi? Kako si prebledel, ti zaljubljeni Andrejček, ti! Pa komu dam vse v roke?»

«Pircu — Tina že ve.»

«Je prav — torej bo ona delala vse to?»

«Ona.»

«In jaz bom prost. — A ti — revež. — Pa že grem, že grem. Na zdravje!»

Ko je Tone zaprl vrata za seboj, se je Gornik ustavil pred oknom in bobnal po šipah. «Prodal — kupil, prodana — kupljena — vruga vendar, kaj me moti zdaj to! Jaz vem, da Tino ljubim, da mi brez nje ni do življenja — in če bi moral prodati vse, raztrgati ves svet — storil bi, le da bi prišel do nje. Če je to dobro, neumno, slabo, pametno — ničesar ne vem. Tina, oj Tina — le ti, le ti!» Stresel se je, sedel k mizi, vendar mu ni šlo delo izpod rok in ves dan so ga mešale misli na sedanost in še bolj — na bodočnost.

Tone je obstal pred hišo in preudarjal: «Bi šel na desno ali na levo? Na levo — je urad; to ni nič, danes ne bom delal in tudi v glavi mi ni prav jasno. Na desni je morje; — dobro, proti morju pojdem — morda kóga srečam, pa pojdem kam po razvedrilo.» Vzravnaval se je in šel med množico, ki je hitela po opravkih. «Kam se jim tako mudi? Da se jim ljubi!» je mislil Tone in prav počasi korakal dalje. «Takole skrbeti, delati — to ni zame. Nisem rojen za delo. Gotovo je aristokratska kri v meni. Ko bi imel gradove! Hej, kako bi znal živeti! Škoda, kako narobe je vse na svetu. Zdaj ta-bedasti neumni Andrej! Bogát je, prost — in gre in si naprti žensko — žensko, kakršna je Tina! Saj ne rečem, je že bila, dokler je bila — zelo zaljubljen sem bil nekoč

vanjo, a potem, táke, kakršna je zdaj — Bog me varuj — in prav dobro je prišlo vse to z Gornikom. In jaz sem svoboden na vse štiri kraje in pojdem — pojdem — nemara res v Ameriko. Ali tudi ne; — ali pojdem in se vrnem; ali — kakor bo, pa bo. Zaradi Vande mi je malo sitno, saj jo imam prav za prav rad. Vendar že vidim Tinino kri v njej in opažam poglede, ki mi niso dobrohoteči. Nič ne mara zame. In kako bi! Ko vem, da ji Tina kvasi o meni tako in tako in Vandi nisem v njenih očeh, kar bi moral biti. Eh — ne bom se cmeril; imam še preveč življenske sile v sebi. Zares — vse je prišlo prav lepo in kar zaukal bi. Šalobarda, kdor vzdihuje ali se bije v takih slučajih! Nak, mene bi bilo škoda za vse tako početje. Hej — ves svet — ves mi je odprtl!» Nehote je pomaknil klobuk na zatilnik in globoko zavzdihnil in se s širokim pogledom razgledal po mestu. Večji in večji je bil vrvež krog njega in od morja sem je zaslišal žvižg siren in se je spomnil tujih krajev. «Vse bom še obredel, vsepovsod me bo dosti; za zakon pa nisem rojen in nisem bil in ne bom za spone, za skrbi.» Počasi je šel po pomolu in njegov pogled je objel vso širno plan zelenega morjá. Galebi so se zibaje zaganjali v brezmejne vodé in njih iskreča se belina se je svetlikala kakor srebrna luč. Tone je postajal in šel spet dalje, a potem se je okrenil in se napotil spet v mesto. «Kam bi zdaj?» se je domislil. «K Bizjakovim pojdem, lepo je pri njih in gospa Poldi me bo gotovo vesela,» je sklenil in kmalu vstopil v starinsko hišo, ki ji je bilo videti, da stoji za vse večne čase in se ne zmeni za ves svet. Modro je gledala na široko, mrko in resno cesto, ki se ji je poznala le skrb za bogastvo, za denar in trgovino. Tu ni bilo izložb, onih kričočih, ponujajočih se. V resni mogočnosti je bila cesta vseč sama sebi, kakor bi vedela, koliko bogastva je vseokrog nje. Tu in tam je široko gledal napis raznih tvrdk in znanih imen; težki vozovi so stali pred hišami ali se zibaje in škripaje počasi pomikali proti morju in kolodvoru. Mogočna vseoblast denarja in treznega, stoletja starega dela je polnila vso to cesto.

Zamolcklo je zazvonil zvonec pri vratih in služkinja je odvedla Toneta v salon, kjer so se v pohištvu, slikah in zavesah mešali okusi in neokusi vseh časov in se gnetli slogi vseh zadnjih desetletij. Že so se odprla vrata sosednje sobe in Poldi je vzkliknila z najprijaznejšim naglasom:

«Dobrodošli, dobrodošli, dragi gospod Mlakar!»

«Klanjam se, milostljiva!» Tone se je globoko priklonil in poljubil Poldino roko, da je Poldi živo zardela in dejala še prijazneje:

«Sedite, sedite, gospod, in bodite kakor doma.»

Tone se je zahvalil in se pogreznil v ogromen naslanjač, Poldi pa je sedla na zofo, ponudila cigarete in tudi sama segla po njih.

«Poslavljam se, gospa,» je prišel Tone in bil nenadoma prepričan o resničnosti svojih besed.

«Poslavljate se? Pa kam hočete zdaj na jesen?»

«V Ameriko.»

«Moj Bog, ali se norčujete? Je resnica?» Poldi je poskočila in ploskala z rokami. «Pa kaj vas je napotilo k temu in — Tina, kaj bo ona?» je hitela v eni sapi dalje in sedla tik Toneta.

«Tina? Ah, to sem zapodil.»

«Gospod Mlakar, prosim vas, spravljate me v največjo radovednost! Govorite, govorite, kaj se je pripetilo, kaj je vendar?»

«In kaj menite, da bom mirno gledal vso to stvar z Gornikom?»

«Ah!»

«Saj vam je gotovo znano vse — in veste, jaz nisem človek, ki bi mirno trpel, da mu hodi kdo po glavi, pa če je to sam gospod Gornik! Ej, no, štrečno sem jima zmedel.»

«Za božjo voljo, je res to, kar pravite? Ah, moj Bog, da je prišlo tako daleč! Kako se mi smilite, vi revež, revež ubogi!»

«Hvala vam za sočutje, ki sem ga v resnici potreben. Saj si morete misliti, da se mi trga srce pri tem, ko moram razdreti dom...»

«Ne vi, ne vi, gospod Mlakar, ona ga je razdrila!» je hitela Poldi in odhitela k oknu in se spet vrnila.

«Žal, res je to — in vendar, gospa, hudo mi je.» Tako je bil prepričan o tem, kar je govoril, da se je Tone kar pogreznil v tragičnost namišljenega položaja.

«In kako bo zdaj? Dvoboj? Tina v ječo?»

«Da, če bi hotel! Tako, da, bi moral storiti. A sem, žal, premehekga srca. Z enim mahom sem spodil Tino, naj gre, kamor hoče, jaz pa pojdem v Ameriko, jaz, ki sem ljubil dom, ki sem veroval v srečo, v zvestobo ljudi, v zvestobo svoje žene, ki bi si bil iztrgal srce iz prsi, le da bi bil mogel izbrisati madež te rodbinske nesreče.»

«Kako strašno, strašno! — Pa pogledajte to novo preprogo, ali ni krasna?»

Mlakar se je zdrznil pri teh besedah in presenečeno pogledal na tla.

«Krasna je, res.»

«Včeraj sem jo kupila. Prava perzijska preproga. Res je draga, a mi, ne da bi se hvalila, vendar — kar imamo, pa le imamo. —

In kar koj pojdete v Ameriko? Kar z vami bi šla. V Ameriki mora biti zares krasno, tiste visoke, nebotačne stavbe, pomislite, prekrasno! Kako vas zavidam! Ah — in potem, Gornik je ne bo hotel, kaj?»

«Tino? Briga me; take malenkosti so zame zares malenkosti, jaz sem človek širokega obzorja.»

«Da, da, to se vam vidi, to sem vedno trdila. Že te vaše zobe... ha, ha, ha, oprostite, a zares imate lepe zobe in rada bi vedela, kakšen zobni prašek imate. In Tina se joka, kaj?»

«Hm, za božjo voljo me prosí, da bi ji odpustil in vse pozabil —»

«Bežite! Kaj takega!»

«A tako daleč le ne gre moja dobrotá. To bi bilo nečastno in svojo moško čast cenim nad vse.»

«Da, da, prav kakor sem sodila vedno o vas. — In tisto torej ni res o denarju... Nič, nič, ne razburjajte se, so le hudobni jeziki, saj veste...»

«O denarju?» Tone je prebledel in sitno mu je bilo, a v trenutku je bil spet prejšnji in je dejal:

«Gotovo vam je bil kdo natvezel ono pravljico — že vem, a vi verjamete?»

«Ah, kje — niti v sanjah, in sploh...» in je spet vstala in odhitela k oknu. «Kóga neki pričakuje,» je šinilo Tonetu v misli, a glasno je rekel:

«Še on bo potreboval denarja od mene — potem, ko se vrnem kot milijonar in ne bom gledal na krajcarje.»

«To sem si že mislila — seveda imate kóga ondi v Ameriki, sorodnika bogataša...»

«Da, lastnika rudnikov; moj bratranec je,» je kar iz rokava stresel Tone hipno laž.

«Srečni ste in privoščim vam to srečo. Kako se bo Tina še kesala!»

«Da, kako se bo kesala! A jaz je ne poznam več.»

«Za greh — plačilo, prav tako. Ah zdaj...» Zabrnél je zvonec in Poldi je odhitela k vratom. «Oprostite, doktor Pirc je — in važen pogovor in...»

«Že razumem — in zbogom in klanjam se, milostljiva.»

«Na svidenje, morda se še vidiva. Srečno pot!»

Nekako zmeden je odšel Tone in je že med vrati srečal Pirca in naglo smuknil mimo njega.

«Navsezadnje že vse ve, kaj vruga, da prihaja zdaj...» In ko je bil na cesti, je bil izredno slabe volje.

Vsa vrtoglava je Tina begala iz sobe v sobo, pospravljala obleko, perilo, odsločila služkinjo. Vanda se je veselila, da pojdeti iz Trsta, da ne bo treba nekaj časa v šolo in je hitela za Tino in ji pomagala, kolikor je zmogla. Že so bili pripravljeni kovčegi, ko se je Tina nenadoma zdrznila ob misli, če je prav, kar počenja in če res ni nobene druge poti več, nobenega drugega izhoda iz vse te zmede. Nenadoma je začutila nujno potrebo, govoriti s kom drugim, z nekom, ki ni bil soudeležen pri vsej tej stvari. Spomnila se je svoje sestrčne, Melanije Rižnarjeve, ki je bila zdaj poročena v Trstu. «Sicer nisva kdovekako dobri, malokdaj govoriva, a zdi se mi, da bi bilo dobro, če bi šla k njej, ker je resna in pametna, in ji vse povedala in razložila in jo vprašala za svet.» V naglici se je odpravila z doma. In kakor bi bila sama v vsem Trstu, ni niti videla ljudi po cestah, je ni zanimalo ničesar krog nje, hitela je in hitela in se ustavila v ozki ulici, med vrtovi in napol kmetiškimi hišicami nedaleč od sredine mesta. Preden je potrkala, se je šele spomnila, kako čudna je njena pot in so se ji zjasnile misli.

«O, Tina,» je dejala Melanija, ki je odprla vrata, «kaj je pa tebe privedlo k meni?»

«To in ono,» je odgovorila Tina in pristavila: «Če kaj utegneš, govori bi rada s teboj.»

«Ti z menoj? To je pa čudno, ko sicer ne zahajaš k meni in je še veliko, da veš, kje stanujem. Časa pa res nimam dosti, sem sama za vse. Pa kaj stojiš?»

«No, še vedno si, kakršna si bila časih. Nič kaj prijazna in kar nerodno mi je.»

«Beži, beži, o prijaznosti ne razmišljam in meni ni prav nič nerodno. Sicer pa, če nočeš sesti, lahko greš.»

«Toliko te še poznam, da vem, da hočeš reči s tem, naj sedem.»

«Kakor hočeš — no, pa pojdi v sobo, v kuhinji se res ne bova razgovarjali.»

Tina je vstopila v sobo in se ozrla.

«Kako lepo je pri tebi, glej, glej, še vedela nisem. In kako čisto. In vse sama delaš?»

«Kdo pa?»

«In rada?»

«Rada — in tudi ne pomaga, če nerada! Take so razmere — in hočeš — nočeš, moraš se potopiti vanje.»

Tina se je zresnila in se zazrla v ozki, blede obraz Melanije, v fine poteze krog oči in trpki nasmeh krog ustnic in v krepk

začrtane, v lahнем loku vzbočene obrvi, ki so dajale vsemu obrazu nekaj posebnega, nekaj, kar ni spadalo v okvir vseh teh ljudi, ki jih je videla in srečavala vsak dan. To je bil obraz iz prejšnjih stoletij, obraz plemenitih gospá iz srednjega veka, ki jih vidiš na slikah starinskih zbirk in ki zró vate z zagonetnim, skrivnostnim izrazom. V glasu pa je bil oster, do skrajnosti podčrtan ton.

«Kaj me gledaš?» se je v smehu spomnila Melanija in sedla.

«Takó, šele zdaj te prav za prav dobro vidim in me zanimaš, ker vem, kakšen lep dom imaš.»

«Je že prav, je že dobro. — In ti?»

«In jaz — in jaz ne vem; ničesar ne vem in sem prišla k tebi po svét.»

«Pa odkod toliko zaupanja? Pa le govori.»

«Torej — ločim se.»

«Ločiš! Od moža?»

«Da.»

«To je neumno.»

«Zakaj neumno? Saj je to že vendar vsakdanje.»

«In zato, meniš, da ni neumno? Le nazaj, nazaj, če še ni prepozno.»

«Oh, kako si grozna! Čakaj, da ti vse povem.»

«Kaj mi boš pravila! Ločitev je neumnost. Če si poročena, si poročena — in konec.»

«Pa čakaj vendar, saj ne veš, kakšen je moj slučaj.»

«Če je še tak, ne smeš od moža.»

«Pa boš sodila drugače, če ti vse povem.»

«Torej — govóri!»

Tina ji je povedala vse po vrsti.

«In — kaj porečeš zdaj?» je vprašala Melanijo ob koncu in se zazrla vanjo.

«Da je ločitev vendarle neumnost.»

«Pa po vsem tem vendar ne morem več živeti s Tonetom, če me je tako rekoč prodal?» je vsa iz sebe vzdiknila Tina.

«Že razumem tvoje ogorčenje. A pomisli, poglej vase: Kdo je kriv? Ti ali on?» je mirno nadaljevala Melanija.

«On — in samo on!»

«Dobro, recimo, da nosi všo krivdo Tone. A še nekaj: Kakšen je bil tvoj dom?»

«Kako meniš?»

«Red, snaga in tako dalje.»

«To? Ah, izpočetka sem bila pač vsa v ognju glede teh stvari, a potem sem opustila vse tako početje; preveč sem bila ubita, da bi bila sploh videla kak dom.»

«Ah, vidiš, Tina! To je. In potem hočeš, da bi bil videl on — mož, ki gleda vse drugam, ki ga vabijo pota na vse strani, ki hoče še vedno one prostosti, kakršno je užival nekoč, ko je bil fant; potem hočeš, da bi bil on videl dom, če ga ti sama nisi hotela videti!»

«No — in kaj! Zapreti bi se bila morala med štiri stene in živeti kot sužnja?»

«Ne takó, vendar bi bila morala z vsemi silami prikleniti moža nase, bodisi zlepa ali zgrda, a takó, da bi on tega ne bil nikdar slutil.»

«Takih komedij ne poznam. Se mi tudi noče do njih.»

«To niso komedije. Ali, če že prav hočeš, to je komedija življenja sploh. Mar si zdaj brez komedij? In ločitev zakona ni tudi komedija?»

«Ah, ti vsega tega ne razumeš in človeku paraš srce in dušo kar na dvoje. Kdo misli tako daleč!» Tini je bilo že skoraj žal, da je bila prišla in se je vsa ogorčena zazrla skozi okno, odkoder je bil prekrasen razgled na vse mesto in morje.

«Da, Tina, prav tako daleč je treba pomisliti.»

«To je luksuz, ki ga utegneš imeti ti, ki ne veš, kako je življenje v zakonu trdo in okrutno.»

«Da jaz tega ne vem? Meniš, da grem po svoji poti kar tako brez ovir? Ne, draga moja; bojujem se, bojujem dan za dnem, v tajnih nitih vodim vojno proti vsem sovražnim silam, ki mi hočejo ugrabiti moža in mir dóma.»

«In da moreš vse to! Ne, jaz nisem taka, nikdar ne! Čemu potem živim? Saj nisem žival?»

«O tem bi se dalo govoriti noč in dan, Tina. To so dolge debate — o življenju in človeku-živali. Pa pustiva. Torej ti na vsak način vztrajaš pri tem, da ne moreš več s Tonetom?»

«Na vsak način — ne morem, studi se mi!»

«Škoda, škoda. In Vanda? Poglej, ali ne veš, da bo nekoč velika?»

«In bo vedela, da je bil njen oče brezsrčen človek.»

«In to bo lepo! To ji bo v srečo v življenju!»

«Ah, kje je še to! Sicer ji pa jaz ne bom jemala ljubezni do očeta, če je je kaj v njej.»

«Verujem, to bodo opravili drugi. In mogoče, da opravijo takó, da bo zasovražila tebe — mater in bo potegnila z očetom. Kaj rado je tako na svetu.»

«Kaj ti vse veš! A tako daleč ne mislim danes. Sicer sem pa zdajle zopet čisto na jasnem in vem, da se ločim in poročim z Gornikom.»

«In te ni strah novega zakona? Ko sama praviš, da ne maraš bojov in komedij?»

«Pri Andreju ne bodo potrebni boji. On me ljubi.»

«Tudi Tone te je ljubil.»

«A ne jaz njega.»

«Tudi — v začetku.»

«Kaj takrat! Tedaj sem bila še otrok.»

«Vidim, da nočeš do sebe. Vendar bi ti svetovala, če se že ločiš, a ne poroči se z Gornikom.»

«Kako pa? Kako bom živela sicer?»

«Saj si učiteljica. Poiščeš domá službo in prav lepo bosta živeli z Vando.»

«Ha, ha, kako si naivna! Da bi šla služiti? Pa če mogoče v hribe, kaj? In bom trpela še dalje in še več in prenašala jezike o ločenih ženah in tako dalje? O, Melanija, ti si še otrok!»

«To je resnost življenja in je življenje v čistoči.»

«Čistoča! Beži! Poglej druge!»

«No?»

«Strnadova, Bizjakova — kaj pa té?»

«Ne glej takih! Meniš, da sta srečni?»

«Pa še kakó! In če bi ne bili, denar imata — in tudi Gornik ima denar.»

«Potem, Tina, če misliš takó . . . potem, seveda, so vse moje besede bob ob steno. A po svét si prišla in menim, da sem ti svetovala, kakor bi ti ne mogla bolje. Sicer pa glej, sama boš trpela . . .»

«. . . in živela. In živeti hočem še in še!»

Melanija ni odgovorila in je prekrizala roke v naročju. Tina je vstala.

«Žal mi je, da nisem večkrat prišla k tebi, ki imaš prav lep dom in je mir krog tebe. A oprosti — filistrska si pa skozi in skozi.»

«In edino filistrstvo je za miren in srečen zakon.»

«Hvala, a jaz ne morem; jaz nisem taka.»

«Kdor noče — ni.»

«Morda tudi nočem; to mi je v krvi.»

«Res je; ženska si, ki ne ljubi mirú. In zato se mi smiliš.»

«Le nikar — še bo prijetno! Poznaš Andreja? No — kaj ni krasen mož in dober in plemenit?»

«On že — a ti ne boš znala.»

«O, če bo denar, bo že šlo. Pa zdaj grem; še k odvetniku moram — k Pircu.»

«K temu?»

«No?»

«Nič, nič; a ni mi všeč.»

«Jaz ga ne poznam natančneje, a Gornik mi ga je priporočil. Torej oprosti nadlegi, dobro se imej v svojem varnem kotičku — in hvala za besede, čeprav niso po mojem prepričanju.»

«Zbogom, Tina! Premisli, premisli še vse — dobro premisli, da ti ne bo hudó nekoč!»

«Hvala. Hujše mi pač ne bo.»

Melanija je zrla za njo in hudó ji je bilo pri srcu. Tina pa se je otresla vseh dvomov, pomislekov in vseh pekočih očitaj in je kljubovalno nastopila pot v drugo smer. (Dalje prihodnjič.)

Stano Kosovel:

Podoknica.

Nocoj še luna ne sije,
dež za oblaki se krije —
skrij se še ti

tja pod šumeče odeje,
da te ljubezen ogreje
od vseh strani!

Trave so trudne in spijo,
črički se nič ne glasijo,
le od goré

čuje se votlo bobnenje
in od potoka šumenje
mlinske vodé.

Dèkle, ne boj se šumenja,
dèkle, ne boj se bobnenja,
zàpri oči,

— s tabo se Bogec ne krega! —
čuvaj te sèn vsega zlega,
sladko zaspil!

Dr. Ivan Prijatelj:

⟨Nadaljevanje.⟩

Poezija «Mlade Poljske».

6. Starejši pesniki, pristaši «Mlade Poljske». Dekadenti in intelektualisti. — V pesmi se uvršča v krog «Mlade Poljske» poleg Kasprowicza in Tetmajerja cela vrsta starejših in mlajših lirikov. Prehod od starejše generacije k novi tvori **Andrzej Niemojewski** (roj. 1864), ki je bil dovršil svojo izobrazbo na univerzi v ruskem Jurjevu. Izmed njegovih liričnih del so najvažnejše njegove «Poezije» (1891, II. serija 1893); druga njegova dela so: «Poezije v prozi» (1891), «Majski izprehod» (1895), «Polonia irridenta» (1895 do 1896), dramatična alegorija «Bajka» (1900), nagrajena drama «Familijska» (1889). Veliko prahu v javnosti so vzdignile njegove «Legende», ki so smele iziti po prvotni konfiskaciji v Avstriji, imunizirane glede teksta ne pa naslova po poslancu Daszyńskem v dunajskem parlamentu, leta 1902. pod naslovom «Naslov konfisciran». Eno zadnjih del Niemojewskega so «Ljudje revolucije» (1906). — Niemojewski je sicer plemič po rodu, v resnici pa naravnost v osrčju poljskega demosa utripajoča duša, pesnik socializma in zato prostega ter jasnega izražanja. Kadar hoče poseči po simbolu, dosega komaj alegorijo, ker je docela racionalističen duh, okoliščina, ki ga stavi na čelo gibanja «Svobodne misli». Pri vsem tem pa je Niemojewski poln iskrenosti, svežosti, mladeniškega razmaha, silnih akcentov in neukročenega mladostnega temperamenta, ki ves kipi in vre. Socialen borec za pravice delavstva (v temperamentnih obtožbah slik iz fabriškega življenja, izišlih pod naslovom «Polonia irridenta») in entuziast kulturno-bojnih gesel stoji v njem v ospredju pred razodevatelem individualne duše. — Razočaranje nad starimi poljskimi tradicijami, «nevera v vse, celó v nevero», strastno iskanje novih potov skozi prizmo socialnega čuta se zrcali iz pesmi **Fr. Nowickega** (rojenega leta 1864.), nekdanjega voditelja krakowske akademične mladine, izdavajoče leta 1890. list «Ognjišče». Nowicki je izdal leta 1891. svoje «Poezije», polne mladeniškega poguma in zmisla za lepoto. Eden izmed prvih je opeval Tatru v sonetih, izklesanih kakor iz granita, zatekajoč se v gore po svobodo in slikajoč v pesmi pokrajino s stališča impresionizma kot stanje duše. — Prehod od teh dveh poetov socialnosti tvori **Stanisław Rossowski** (roj. 1861), pesnik, ljubeč jasnost in uravnovešenost duše ter telesa v svojih pesmih («Poezije» 1887 in 1892, «Tempi passati» 1894, «Psiha» 1900) in stremeč iz ploske vsakdanjosti realistične dobe k neki

sintezi klasične lepote in moderno pojmovane Kristusove etike v nescenični drami «Kirka». — Že docela moderno-nemirna in iščoča duša je **Wacław Rollicz-Lieder** (1867 do 1912), resničen pesnik, sluteč že koncem 80tih let prepород nove poezije v romantičnem duhu njemu priljubljenega Słowackega in Chopina, poet tihih duševnih boleti, izlivajočih se v globoke, pogosto nerimane verze, ki jih je Rollicz izdajal razen prve zbirke («Iz lirične knjige» 1890) v šestih serijah (1889—1903) samo za svoje prijatelje, ne za javnost. Rollicz je bil artist redkih, nenavadnih, skrivnostnih doživetij, sicer pa še dokaj intelektualen duh in kot takšen bolj predhodnik neoromantike. Mladostno-smele in čudovito enostavne so njegove «Pesmi nepodlegle» (1906), puhteče kakor kadilo na oltarju domovinske romantike. — Dunajski kavarnski dekadentizem in modernistično bohemstvo se oglašata iz drobnih zvezčičev apartnih platnic **Ludwika Szczepańskiego** (roj. 1872), nosecih naslove: «Srebrne noči», «Himne», «Lunatika» (1897), veliko mestno blaziranih, nihajočih med ironijo in nostalgijo po življenju. Važen literarni čin Szczepańskiego je bila ustanovitev drugega »Życia» (1897). Pozneje je mož opustil skladanje verzov, postavši novinar in urednik dnevnika «Novine», v katerem je tiskal več svojih fantastičnih povesti (na primer «Kralj zraka», 1909). — O boleštni samoanalizi in duševni vivisekciji govore precej možganski verzi **Jana Stena** (Ludwika Brunerja, 1871—1913), izdavašega «Poezije» (1899) in «En mesec življenja» (1900), pišočega kesneje tehtne študije o «Mladi Poljski» in posvetivšega se nazadled znanstveni kemiji v značaju docenta krakowske univerze. — Med četo prvih poljskih «modernistov» spada tudi **Wacław Wolski** (roj. 1867), v čigar pesnitvah se čuti krepak prehod od kolektivnih interesov k individualni osvoboditvi. Samotar je, ki beži stran od življenja, da uživa podobno Rodenbachu tajni dih in šepet starih interjerjev. Ljubi tudi Tatro in Zakopane, piše individualne meditacije o sodobnih poetih, trpeč, kakor vsi prvi «modernisti», na hipertrofiji iziskane besede. Wolski je izdal nekaj serij «Poezij» ter zbirke: «Neznanim» (1902), «Vzleti na Parnas» (1902), «Tatranske balade» (1908) in «Skrivnostno povest» (1908). — Tipičen zastopnik v 90tih letih vzbujenega entuziazma za umetnost je **Konstanty M. Górski** (1862—1909), pesnik, novelist in estetik, senzitiven in rafiniran uživatelj umetnosti, nad katero se naslaja v italijanskih galerijah, nad morjem, v mrtvem Brüggeju, sanjajoč dolga leta, da postane kdaj ravnatelj krakowskega narodnega muzeja. Njegovi «Verzi» iz let 1883.—1893. (natisnjeni

1904) so polni melanholije in refleksij, parnasistične tihe harmonije med obliko in moderno dušo, prepojeno z umetnostjo, šibkejših življenjskih doživetij in brez globlin dušnih konfliktov večjih pesnikov «Mlade Poljske». — Na meji dveh dob stoji še **Zdzisław Dębicki** (roj. 1870). Njegove zbirke («Ekstaza» 1899, «Prečute noči» 1900; izbor pesmi «Praznik cvetov» 1904) nam ga kažejo kot pesnika mehkih poltonov, kot nežno delikatno rastlinico brez globljih korenin, kot pevca mehkih, mesečnih in somračnih občutij, tonečih v muziki in melanholiji. Zadnja pesniška zbirka Dębickega, naslovljena «Ko rane vstajajo zore» (1907), priča, da je pesnik, ki je danes časnikar, pišoč o raznih aktualnostih dneva, v pesmi ostal še vedno na površini, gladki, nežni, zveneči gladini melodično ubrane duše. — Iz krogov teh pristno «dekadentskih» poetov prihajamo že mnogo globlje v živelj elementarnejšega simbolizma in neoromantizma z **Bogusławom Adamowiczem** (roj. 1870). Ta je izdal «Tragedijo krvi» (1897), «Melodije» (1898), «Poezije» I.—II. (1899 in 1903) ter povesti: «V starem dvoru» (1911), «Nesmrtno glupstvo» (1912). Adamowicz ima romantiko v krvi. Ves je prepojen z Mickiewiczem, celo v jeziku. Njegova patriotska lirika ima nekaj arhaističnega v sebi, plemenskega, poljsko-litavskega. Nad dekadenti, ljubečimi poltone in somrake, drsečimi z mehкими prsti po strunah sanjajočih duš, naslajajočimi se z lepoto igro besed, ga dviga njegova iskrena skladnost med izrazom in doživetjem. Adamowicz opeva kri in čute kot nove «elemente». Podobno «otožnemu Baudelaireu» meče predrzno oko v prepasti greha, stoječ tako nekako v sredi med svetlim čutnim zmagoslavjem Tetmajerja in med pošastnimi notranjimi konflikti Przybyszewskega v smeri «nage duše», s katere njegova Muza «želi trgati obleko». Vendar še nedostaja Adamowiczu elementarne globine. Njegovi izbruhi strasti diše še precēj po literaturi. Mnogo je še programatike tudi v njegovem lirizmu, ki pa že bolj govori k sodobni duši, nego pesmi prej naštetih prvih poljskih dekadentov. Tudi v njegovih povestih se nam ne slikajo tolikanj resnični značaji, kolikor bolj elementi dobrega in zla v spretnih preoblekah. — Med obnovitelje poljske poetične dikcije spada **Lucyan Rydel** (roj. 1870), kateremu se ima za nekaj lepih del zahvaliti dramatika «Mlade Poljske», o kateri pa ne moremo podrobneje razpravljati v teh sestavkih, posvečenih liriki poljske «moderne». Rydlove «Poezije» (I. izdaja 1899, II. znatno pomnožena 1902, III. 1910) nam kažejo artista, ki je združil ton preproste ljudske pesmice z visoko umetnostno kulturo in slogom. Vsebina njegove pesmi je ekskvizitna erotika

in refleksija, njegova posebna prednost izredna dovršenost jezika, ki ga je vsposobila, da so izpod njegovega peresa potekli ne samo izvrstni prevodi Molièrea, ampak tudi vzoren prevod Homerjeve «Iliade». — **Or-Ot** (Artur Oppman, roj. 1867) je ljubitelj in slikar življenja stare Warszawe. Njegove številne zbirke pesmi in povesti («Poezije» 1888, «Na tuji zemlji» 1891, «Staro mesto» 1892, «Pesem» 1895, «Pomladansko cvetje» 1896, «Izbor poezij» 1900, «Poezije» 1903, «Monologi» 1903) so melodične, otožne, «bisernate kakor bitje stare ure, kakor napol zabrisane freske v starih sobah» (Potocki). Njegovo pesnenje je podobno spretnemu reproduciranju po tujih kompozicijah na goslih, a ne redko vzvalovi v njem tudi življenje lastne krvi v resničnem artističnem stilu, posebno takrat, kadar se zamakne pesnik v čare stare Warszawe, v graciozni in žlahtni erotizem dedov, ali kadar udari v strune narodne slave, pojoč pesem poljskih legionarjev, ne budeč ž njo tolikanj heroizma, kolikor bolj izvabljaajo tiho, iskreno solzo pod veko.

Prvi poljski dekadent je življenjski slabič, ki si sam sebi dopade v svoji onemoglosti, v svojih ranah, slabostih, grehih, ponosen samo na svoje hrepenenje po poeziji in lepoti. Odkritosrčen je in brez vsake poze v svojem vnetem, velikem stremljenju po umetnosti, v življenju pa je pravi nebogljeneč. Ves je v živčnih senzacijah, impresionističnih občutjih, v poltonih. Rafinirane in polifonično mnogovrstne so strune njegove Muze. Individualnost mu gre nad vse. Bolj je senzualist nego spiritualist, bolj učenec Tetmajerja nego Kasprowicza. Tak je na primer eden najbolj tipičnih poljskih dekadentov, **Włodzimierz Perzyński** (rojen 1878 v radomski guberniji), ki je dovršil gimnazijo v Petrogradu in preživel nekaj let v Italiji in na Francoskem. Svoje pesmi, ki jih je začel tiskati v «Życiu», je izdal leta 1902. pod naslovom «Poezije». To so iskreni glasovi človeka mladega pokolenja, zazibavajoči čitatelja predvsem v občutja. Sin velemesta govori iz njih, liričen sanjar z velikim hrepenenjem po lepem in dobrem, razočaran nad življenjskim blatom, izpovedujoč se svojih lastnih slabosti brez olupševanja, idoč za vešo simbolov lepšega in višjega življenja, verujoč v svoje sanje z avtoironičnim smehljajem na ustnicah, ponosen na svoje hrepenenje, kateremu išče ciljev samo v poeziji in umetnosti. Njegov živelj je sebe in druge ironizujoče bohemstvo, poznavajoče eno samo krepost in vero: poezijo. V zadnjih letih piše Perzyński povesti in komedije iz velikomestnega življenja, prepleskanega z lažnivo moralno. Znana je njegova

«Lehkomiselna sestra», ki se je igrala tudi v Ljubljani. Kot pisatelju komedij gre Perzyńskemu važno mesto v dramatikii «Mlade Poljske».

Perzyńskemu sorodna duša je **Franciszek Pik-Mirandolla** (roj. 1871), ki je izdal «Liber tristium» (1898) in «Liriko» (1900), eden izmed najresničnejših poetov te prve, «dekadentske» čete. Duša, zamaknjena bolj v spiritualnost, nego v senzualnost, za realno življenje nesposobna, sanjarska in občutna kakor mimoza. Samotarsko dete, živeče v samem hrepenenju po luninem svitu, po svetu, polnem bujnega cvetja z eksotičnim vonjem. Nebogljenost njegove dejanjske eksistence mu nadomešča ponosna zavest bogastva notranjega življenja. Iz brutalne resničnosti beži v iracionalnost, zatekajoč se k modrosti »Braminov iznad Ganga». Oblika njegovih verzov je sicer pogosto ohlapna in nedognana, za to pa odškoduje Mirandolla čitatelja z globokim lirizmom, govorečim o muziki duše, pogrezajočim čitatelja v trajno zamišljenost nad ugankami bitja.

Intelektualistov je malo med poeti «Mlade Poljske», izvzemši morebiti edinega **Jurija Żuławskiego** (1874—1915), v prvih letih lirika, v poznejših dramatika. Njegove lirične zbirke nosijo naslove: «Na strunah duše» (1895), «Intermezzo» (1897), «Stance o pesmi» (1897), «Poezije» I.—II. (1900, 1901), «Iz hiše robstva» (1902), «Pabrkovanje» (1904); celotno izdanje lirike pod naslovom «Poezije» I.—IV. (1908). Pesnika, ki je prevajal leta 1900. tudi našega Prešerna, označuje lehkota besede, spretnost verzifikacije, pri kateri pa neredko operira z gotovimi pesniškimi formulami. Vsa njegova poezija priča o visoki miselni sposobnosti refleksivne, panteistične moderne duše, nekoliko dialektično osuhle, brez vročih čustvenih inspiracij.

V ostalem pa se je v tem obdobju poljska pesem zelo oddaljila od miselnosti Asnyka in Konopnicke. Občutje, vibracija stanj duše, notranja muzika, ubiranje poltonov, tipanje po somraku in po mesečini, želja po skrivnostih, nevera, trkajoča na vrata mističizma, vse to tvori živelj te lirike. V nadomestilo za žarki narodni heroizem nekdanjih poljskih velikih romantikov ima to pokolenje to, da začne o nepodlegli Poljski vsaj sanjati. Najbolj pa označuje to poezijo rafiniranost doživljanja in velika cizelizacija pesniškega izraza. Vobče je ta neoromantična poljska poezija, izvzemši Kasprowiczevo in Tetmajerjevo, otožna, eksotična, melanholična cvetka, bolj veneča, nego brsteča v življu, postajajočem glavno geslo časa in imenujočem se: Duša.

7. Tadej Miciński. — V največjo globino neizmerne, skrivnostno-temačnega hrana duše stopi «Mlada Poljska» s Tadejem Micińskim (roj. 1873, ubitim po boljševikih), pesnikom, ki je poleg Kasprowicza najgloblji lirik poljskega neoromantizma, najzagonetnejši «stavbenik nadzvezdnih gradov» (kakor se sam imenuje). Silen prometejski duh, pred katerim so se spoštljivo umeknili v ozadje vsi modni «dekadentje», kakor pred njegovim nastopom, samo pred Kasprowiczem in skoro nato samo še pred docela drugačnim liričnim talentom Leopolda Staffa. Meščanska povprečna žurnalistična kritika, ki je tako rada zbijala šale iz kavarnskih alur «dekadentov», je umolknila pred zagonetnimi umetninami tega «severnega maga», priznavajoč, da ga sicer ne razume, a ipak sluti v njem neko čudno, genijalno silo. — Miciński je študiral pod težkimi življenjskimi pogoji gimnazijo v Warszawi, od leta 1890. dalje filozofijo na univerzi v Krakowu, kjer je poželjivo srkal vase vtiske novoromantične umetnosti, bujno se razvijajoče v teh letih v tem mestu. Svoje modroslovne študije je nadaljeval v Nemčiji. Prve svoje stihe je pisal po svojih lastnih besedah «v Tatri, v Rimu, nad Atlantiko in v gozdovih Polesja». V njegovih prvih literarnih poizkusih se čutijo še zveze s prejšnjo realistično dobo. Njegova «Učiteljica» (1898) je analitično-psihološka novela o ženski, ki ne išče moža, ampak ki hrepeni po etično-socialnih idealih. V tem duhu je pisana tudi popularna ljudska igra «Martin Luba» (1896) Sewer-Maciejowskega, pri kateri je Miciński sodeloval kot soavtor. Iz te dobe datirajo njegove črtice «Czarnobylski hrasti», izišle v knjigi mnogo pozneje (1911).

Nato pa se je začela za Micińskega doba popotovanja po širokem svetu turističnega značaja in velikih daljav; v zvezi s tem popotovanjem pa še vse razsežnejše romanje po duševnem svetu vseh mogočih človeških kultur. Ob roki proučevanju različnih literatur, kultur in filozofskih, zlasti ezoteričnih stremljenj pri najraznovrstnejših narodih sveta se je začel Miciński potapljati v zagonetke bitja, bivajoč v Španiji, posedajoč na razvalinah Mes-sine, potujoč po atlantskem oceanu, občudujoč gotiko nemških in poljskih mest, primitivno preprostost ruskih in poljskih vasi, opazujoč izbruhe ruske revolucije leta 1905. Preko narodopisnih ustnih izročil vseh mogočih narodov, preko keltskih in normanskih run se je premotal in prodrl do magov Indije, do kaldejskih zvezdogledov, do aleksandrijskih gnostikov in starobritanskih druidov. Izpraševal je sfinge Egipta in krilate asirske bike, da mu pomagajo reševati zastavice bitja. Zedinjal se je v eno s preprosto poljsko in izmučeno rusko narodno dušo z enim samim

hrepenenjem: da prodere do bistva stvari potom mitov, glasno govorečih poetu tam, kjer preneha govoriti zgodovina in znanost sploh. Poslednja mistična dela Mickiewicza in Slowackega in pa misterij Maeterlincka so vodila Micińskiego v — mistiko in napravila iz njega modernega mistika. Že prva njegova pesniška zbirka, naslovljena «V mraku zvezd» (1902), je bila polna narodno-mističnih elementov. Njegova fantastika se je še stopnjevala v vizionarnem dramatičnem fragmentu «Rabinova noč» in v skrivnostnem obravnavanju ruske revolucije iz leta 1905. v poetični prozi napisane zbirke «K izvorom poljske duše» (1906). Sledilo je ponovno razglabljanje ruske narodne duše v stilu Dostojevskega v drami «Knez Potjomkin» (1907). V Bizanc XV. stoletja nas je predstavil poet v «Bazyliisi Teofanu», izišli v zbirki «V mrakovih zlate palače» (1909). V skrivnostno prabitje Indije in poljske Tatre se je s pesnikom pogrezal čitatelj v «Skrečniku» (Nietota 1910). Sledila je «Borba za Kristusa» (1911), «Duhovnik Faust» (1913), «Vzetje Prage» (1914).

V vseh teh svojih pesnitvah, povečini pisanih v dramatični, a nescenični obliki, docela liričnih, se nam predstavlja Miciński kot moderen mistik, ki se korenito loči od katoliških, nam najbolj znanih mistikov. Stari srednjeveški katoliški mistik se je natančno zavedal svojega «jaza», ki ni vzletal podobno metafiziku iz ojníc dejanjskega sveta v supranaturalistične, nadzemske sfere, ampak je brez ozira na resnični milije v tem milijeju samem naravnost in neposredno občeval, skoraj telesno, neredko sublimno-spolno občeval z osebami svoje vere. Moderen mistik, poznavajoč resničnost in vso njeno empirično logiko, pa beži pred resničnostjo, ki se mu zdi pusta, dolgočasna, brezbarvna. To je dezterstvo iz življenja v svet izsanjanih lastnih sedanjih in tujih historičnih in predhistoričnih senc. Moderni mistik izhaja iz novodobnega skepticizma. Svet se mu ne predstavlja kot nekaj, v kar razumna volja prinaša red, ampak kot večni kaos. Kadar znanstvenik s pomočjo pojmov in logičnih zaključkov reče: svet je takšen in takšen, takrat moderni mistik pristavlja: svet pa je lahko še nekaj neskončno drugačnega. In to iskanje «neskončno drugačnega», to razplavljanje duše v domnevanem kaos, to koketiranje s skrivnostnostjo bitja je živelj modernega mistika, ki odklanja epično jasnost kot banalno in izteza roke po meglenih obrisih drugih, neracionalnih možnosti. Namesto s krepko voljo ustvarjati vrednote iz komponent resničnega življenja, ki ga obdaja, sodobni mistik sanjari in se zamika v to, kar bi nad evidentnostjo resničnosti še lahko bilo.

Takšen moderen mistik je Tadej Miciński. Umetnost nezvestnega je njegov življenjski, kakor vseh romantikov. Vsak racionalizem ga odbija. Vsa njegova ogromna erudicija, njegovo poznanje najrazličnejših narodov in njih kultur mu daje samo oporne simbole, nekaka krila za njegove lastne vzlete v nadracionalne sfere. Njegov Pegaz nikdar ne stisne kril, niti za oddih, vedno jih ima v najsilnejšem razpetju, ne dajajoč nam duška in počitka med ljubko predmetno resničnostjo. Med preprostimi cveticami njegova Muza nikdar ne šeta, vedno se vrtinči navzgor v zanosnih, ekstatičnih poletih, tvoreč v soglasju s skrivnostnimi vedeži vseh narodov mite z dvema najvišjima mitoma v ospredju: z mitom Kristusa in mitom Luciferja. Lucifer je Micińskemu materija, brez katere ni podlage življenja, a Kristus mu je duh, ki prosvetljuje materijo in jo oživlja. Miciński ne zametuje snovi in torej tudi Luciferja ne, češ, da se iz okvirov resničnosti ne moreš iztrgati. Toda materijo proglašja za nekaj vnanjega in brezplodnega dotlej, dokler je ne prešine žarek edine tvorne, brezkončne, požrtvovalne ljubezni, žarek, ki je zanj posebljen v Kristusu.

S svojih daljnjih romanj po božjih potih svetovnega duha se Miciński nazadnje vedno vrača v svojo Poljsko, katero bi želel videti polno takih kapelic duha, kakršne so bile pagode orientalskih narodov, gotične katedrale, mavretanske hiše molitve, bizantinske bazilike, v katerih bi se narod v duhu in zbranosti potapljaj v skrivnosti bitja. Namesto takšne domovine pa nahaja doma Poljsko, polno kabaretov in barov, a svoje Poljake podobne črvom, vrtajočim svoje lastne krste in grobove. Vedno znova se potaplja Miciński v rusko duševno morje in pa v svet davne Indije, kjer se mu zdi, da so ljudje najstrastneje iskali izgubljenih zvez človeka z Duhom. Rusko bojno ladjo «Knez Potjomkin», ki je leta 1905. v Črnem morju delala revolucijo, porablja za nekaj simbole in mit ruskega duha, za ladjo, iščočo dušnega sidra. Polne poetičnih lepote so njegove vizije, a končno se vendar razplavljajo po navadi v meglo.

Bolj koncentrirana figura je njegova «Bazyliśsa Teofanu», bizantinska demonska ženska, tip kačje modrosti in lesketajoče lepote, ženska, stremeča preko trupel in orgij k svojemu neznanemu solncu — delo, polno dekorativnih lepotij in čudovitih dialogov, kakor jih ima malo poljska literatura. — Poizkus, prikazati sodobno poljsko družbo v celi vrsti simbolov in mitov, predstavlja Micińskega «Skrečnik» z Zakopani, to letno rezidenco poljske buržuazije, v ozadju kot veliko fantazmagorijo. V tej pesnitvi stremi poljska duša preko bojov med elementi dobrega in zla do

one zmage, v kateri bi stran od vseh bogov in idolov postala svoja in obenem vsečloveška. Vse osebe te kakor tudi ostalih pesnitev Micińskiego je zavito v fantastiko in apokaliptično vizionarnost ter zategadelj pogreša življenjske neposrednosti in izrazitosti, vsled česar trpi ta «mit Poljske» na preveliki konstruiranosti. — Najboljše delo Micińskiego je brezdvomno njegov «Duhovnik Faust», v katerem pesnik razvija v podobi treh plastično narisanih oseb dogodke Poljske zadnjega polstoletja, vpodabljaajoč boj materije z duhom v poljskem človeku, proslavljajoč «zmago religioznega čina nad delovateljem trenutka», nad revolucionarjem Petrom, zmago Kristusa nad Luciferjem. Tu je Miciński tudi premagal svojo mistiko dezerterstva iz življenja in prispel do dejanjske, svoje mistike, ki jo propoveduje duhovnik Faust v naslednjih besedah: «Prejšnja mistika je privlačila k sebi plahe ljudi, ker ni bila življenje, ampak beg iz življenja. Prava mistika je življenje, poglobljeno in tvorno.» Še trdneje in zmagovalneje kakor poprej stoječ na Luciferjevem svetu materije in znanosti, objemajoč Kristusov svet duhá, žrtve in ljubezni zida tu Miciński novo cerkev (njegov Wlast v «Skrečniku» že kliče: «Zapusti Vatikan, duša moja!») — «Jeruzalem slovanski», o katerem je že v svoji knjigi «K izvorom poljske duše» pisal pesnik: «Eden Allah za ves svet, in vsakdo mora biti njegov prorok!» Tam stojé tudi naslednje njegove besede: «Torej ne borimo se več za osemurni delavnik, ne za poljski jezik v šolah, borimo se za celega človeka, čigar najvišji nakit, temeljna vrednota in najgloblji logaritem je Duša». Vse trenutne interese svojega naroda gleda Miciński skozi prizmo vsečloveštva in večnosti. Za konkretno hipnost nima sluha ne vida ta človek duha. V njegovi enodejanki «Sovragi duha» (1907) poljska devojka, mučenica poljske misli, ubija Ruse s svojo — dušo . . .

V svojem duševnem svetu je bil dospel Miciński do neke sinteze, do svojega «lucifernega Kristusa», v tehniki svoje umetnosti pa je še vedno pogrešal končne organične zaokroženosti: realnega in vizionarnega sveta še ni bil spravil v sklad. Pogosto je mešal fotografsko resničnost in vizionarno dekorativnost, kar je zapuščalo v čitatelju neko disharmonijo in branilo fragmentom njegovih umetnin, da se niso zraščali v živ organizem. A malo je poetov, ki bi imeli raztresenih po svojih delih toliko lepote v mislih, podobah in simbolih, kakor ravno Miciński. Toda domačega se človek nekako vendar ne počuti med njegovimi liki, v njegovem hrizolitnem, eksotičnem in apartnem novem hramu poljskega duha. Kdo na njegovo mesto? . . . (Konec prihodnjič.)

Iz beležnic

Jos. Murna-Aleksandrova.

Legenda.

Pesem prelepo vam hočemo peti,
pesem o samem Bogú in očeti
pa o devici Uršuli —

Bila Uršula zvesta devica,
tak čista, tak verna, da ji pomočnica
Marija nebeška bilà ...

K nji se je zatekla,
njeno ime je izrekla,
bilà uslišana —
Da bi Bogu le služila,
prid večni volila,
ni hotela moža,
je zavrgla moža
prav bogatinskega —

Pa izkušnja prišla,
Uršula bolna bilà,
in brez žita, blagá —

Pa prišel je zavrneni mož:
«Uršula, zdaj me uslišala boš?»

Po cesti pa težek že voz se peljá,
k Uršuli bolni ta voz se peljá:
hej, žita, blagá vse čez mero imá
in na vrhi Bogá —
hej, vleči morata vraga dva —
tiščita od zadaj dva angelja —

Ko je jesen.

Ko je jesen, divja gos toži,
na čisto bi vodó —
ko že premrzlo cvesti roži,
sneg skrije jo z nočjó.

Marija, vera v zdravje, váse,
in s srcem v gnječi zmot!
tak skozi znojne čase,
tak čez sneženo pot. —

Prosinec.

Kot velika tajna
bodi ta ljubav,
kakor bela slana,
tiha sred planjav.

Kaj je svetu treba
naših skrivnih slov?
Kaj nam tu v zatišji
glasni šum njegov?

Prišlec.

Nastopil je mraz; izginili zunaj obrisi
so krajev in cest. Že prišel je čas,
ko človek zapušča, kar zunaj, v naravi
in razmišlja o sebi —

Nabrali se v hiši ljudje;
razgovarjajo drug se tak z drugim
kot mraku in njim se lagodi.

O mestih, semnjih govorijo žene,
o daljnih potéh in smejo se —
poslušajo moški, kadé
in zavijajo njih govor po svoje.
Svetiljka medló svojo luč
razliva po ostrih obrazih,
dajoč jim lepoto v temi.

Med njimi je prišlec belejše polti;
utrujen s komolcem ob mizo sloni
in gleda pod se; iz ust mu beseda
prikrade se zdaj in zdaj; tako dopoveduje
o tujih jim krajih, o mestih, ljudeh, ki so tamkaj,
o njih milosrčji, lepoti, bogastvu,
o solncu, ki sije nad vsem —
Poslušajo vsi ga strmé
in molk je po hiši ko v grobu —;
v njem tiho, otožno beseda zamre
kot tiho, otožno je prazno srcé —

Zapuščena polja.

Temotna, temotnejša
zapuščena so polja —
samotna, samotnejša
so srca, kot polja.

Vedno višje bi, višje
srce brez utehe —
vedno tišje je, tišje
kot polja in lehe.

Vse bil le blesk je.

Vse bil le blesk je in sijaj
in mi smo se razšli,
prijazni že več niso zdaj
ljudje nam, ki so prej bili.

Prešlè, mrtvé so mi oči svetlé,
ki žarno so svetile —
tak daleč so mi kot zvezdé,
ki v večnost so vtonile.

Prošlè, mrtvé besede so mehke,
ki so me razvedrile,
tak daleč so kot veter gré,
ki se nad morjem mi razlije,

tak daljna blesk ves in sijaj,
tak daleč smo se mi razšli —
zdravstvujte, neprijazni zdaj,
nekda drugáčni vi!

Pojenec.

Cel svet molčí,
mrak v potoku črní,
in čez nebes letí
zadnji tič pred nočjo —
Tak mrtvó... tak hladnó...!
Le še tamkaj nekdo
kot pojenec ječí,
proč izmučen od pekla beží —

Ah, ve esence, tinkture.

Ah, ve esence, tinkture,
Kneippove mrzle kure
in gorske vroče ture,
vzemi vas vrag!

Izgubljen z vami trenotek bil
tja do one ure, [vsak
ko mene in dioskure
z Venero peljal bog Eskulap.

Seljska nedelja.

Rdeče rože, plavi cveti,
to so kmečke risbe,
prašna stekla, vgasle slike,
to so kmečke izbe.

Rdeče rože, plave cvete
zunaj sence zatopijo,
prašna stekla, vgasle slike
v izbi s sten strmijo.

V izbah mrak in dolgčas —
ljudstvo je po polji,
po razorih, senožetih
povsod naokoli.

Bujne trave tam dišijo,
detelja tam klije,
strdí v njej in voska,
da bečela si počije!

A bečele odletijo,
vsaka v panj se skrije,
solnce pa vse polje
in vso kri izpije —

Pa zori nam žito,
seno posuši nam —
solnce da življenja
hribom in dolinam...

Solnce da življenja,
očem da veselja,
žgè v obraz v nedeljo, —
da po tej gre moja želja!

Kaj pondeljki, torki, srede,
kaj vsi dnevi do sobote —
roka se upira,
brada ostra od sobote!

Prišla pa nedelja —
kdo bi to zaležal,
kdo se ne pogladil,
kdo se ne počesal?

Prišla je nedelja,
velika bo maša —
za gozdovi tam, za polji
krila zabliščijo —

Svetlo krilo, svetli čevlji,
kdo tam stopa?
svetli brki, svetle ôči —
poleg kdo koraka?

Gre se čez livade,
gre se v belo cerkev —
ah, nedeljsko ti dopoldne,
hoja v belo cerkev!

Žita ob straneh bliščijo,
purpale žarijo —
vetrec čez potegne:
ljudstva zašumijo!

Hrastje ob straneh stojijo,
ptiči žvrgolijo
tak lepo in mehko —
gnezda si želijo —

Kdo bi si ne želel
gnezda, domovanja,
prevesele ženke
oči — pol življenja?

Oči — pol življenja,
meni zasijajte,
k meni se nagnite,
vame se uprite!

Ustni, cel vek smeha,
meni se smehljajte,
meni govorite,
hrepenenje tolažite!

Roke, limbarji po polji,
meni zaduhtite,
mene oklenite,
roke, limbarji po polji —

Oči zasijale —
ustna se odprla —
roke so se vdale —
beseda vsaka je zamrla —

*

Prišel je pondeljek,
hajd na polje,
prišel vroči torek,
hajd na polje!

Prišla sredo je, četrtek,
življenje delo je in muka,
petek prišla in sobota,
pesmi ne donijo — ni ga od-
počitka!

Kot vetrec.

Kot vetrec, ki najtišje boža,
kot žarki zvezd bi se razšel,
ne čula bi najmanjša roža,
kako nje vonj bi sabo vel.

Ah, ljubosumen na vsak dih
bal še noči bi se, da sliši,
da zmoti sredi vej gostih
nas slavec — dve drhteči duši.

Dekličja žalost.

Ah, kot plahi metulj
zbežal moj mili je...
lepi čas je minul,
pusto mi v sili je —

Oj, dekličji obraz,
oj, cvetličji duh,
posuši naj vas
ta moj vražji napuh!

Kak me gledal je
brez besedi...
ah, kaj povedal je
tiho z očmi...!

Potlej odšel je
kot lep spomin,
zdaj čakam
in plakam,
od tuge molčim.

Gozd.

Tako tih in otožen:
tam gozd stoji,
kot vojniki razoróžen
temno váse strmí.

Ne šumi več, ne zgrinja
pod solncem hladu —
tak pod Krnom spominja
kralj v nevzbudnem se snu.

Ah, po vetru po vodi
moja radost je šla...
tak pusto kot v prirodi
večerna meglà.

Kot tam v krčmi obpotni,
ki vsa prazna molčí,
in popotnik samotni
čaka v njej do noči.

Sören Kierkegaard = Vojeslav Molè:

Aforizmi.

Kaj je pesnik? Nesrečen človek, ki skriva globoke bolečine v svojem srcu, ki pa so mu ustnice tako ustvarjene, da se glasita vzdih in krik, kadar se prelivata čeznje, kakor lepa glasba. Godi se mu kakor tistim zlosrečnikom, katere so v Falarisovem biku polagoma trpinčili z rahlim ognjem; njih kriki niso mogli prestrašiti tirana, kadar so dosegali njegova ušesa, — zanj so zveneli kakor sladka glasba. — In ljudje se gnjetejo okrog pesnika in mu pravijo: le spet zapoj — to se pravi, nove bolečine naj trpinčijo tvojo dušo, tvoje ustnice pa naj ostanejo takšne, kakršne so bile poprej; kajti krik bi nas samo vznemirjal, glasba pa je prijetna. In pristopajo recenzenti in pravijo: tako je prav, tako naj bo po pravilih estetike. Razume pa se seveda, da je recenzent sam za las podoben pesniku, samo da nima v srcu bolečin in da nima glasbe na ustnicah. Glej, zato bi bil jaz rajši svinjski pastir

na Amagerbro in bi me razumele svinje — kakor pa pesnik in bi me krivo razumeli ljudje.

Najrajši se razgovarjam z otroci; ker o njih se vendarle lahko upa, da bodo nemara nekoč razumna bitja; toda oni, ki so že — moj Bog!

Starost realizira sanje mladosti: to se vidi pri Swiftu; v mladosti je zgradil blaznico, v starosti je sam šel vanjo.

Zato je «Aladdin» tako krepilen, ker ima to delo genijalno, otroško drznost v najnepremišljenejših željah. Koliko je pač ljudi v našem času, ki se res upajo želeti, ki se upajo hrepeneti, ki se upajo nagovoriti prirodo s: «prosim, prosim!» pridnega otroka ali pa z besnostjo izgubljenega individija? Koliko je pač ljudi, ki čutijo, koliko se v našem času govoriči o tem, da je človek ustvarjen po božji podobi, in imajo pri tem resničen poveljujoč glas? Ali ne stojimo tukaj mi vsi kakor Nureddin in se klanjamo in praskamo, boječ se, da ne bi zahtevali preveč ali premalo? Ali se ne ponižuje stopnjema vsaka velikopotezna zahteva do boleč havega razmišljanja o jazu, od tega, da zahtevamo, do tega, da zahtevamo od sebe samih, k čemer nas pač vzgajajo in vadijo.

Zdi se mi, da imam pogum dvomiti o vsem; zdi se mi, da imam pogum boriti se z vsem; nimam pa poguma karkoli spoznati; nimam poguma karkoli imeti. Večina ljudi se pritožuje, da je svet tako prozaičen, da se v življenju ne godi tako, kakor v romanu, v katerem je priložnost vedno tako ugodna; jaz pa se pritožujem, da v življenju ni tako, kakor v romanu, v katerem ima človek trdosrčne očete in se mora boriti s škрати in maliki in mora osvobajati začarane princeze. Kaj so takšni sovražniki vsi skupaj v primeri z bledimi, brezkrvnimi, trdoživimi, ponočnimi strahovi, s katerimi se bojujem jaz in ki jim jaz sam dajem življenje in bitje.

Moje opazovanje življenja je čisto nezmiselno. Mnenja sem, da mi je zloben duh nataknil na nos naočnike, katerih prvo steklo v ogromnem merilu povečuje, drugo steklo pa v istem merilu pomanjšuje.

Jaz za življenje sploh nimam dovolj potrpljenja. Ne morem videti, kako trava raste, toda če tega ne morem, se mi pa tega sploh noče gledati. Moji nazori so hipna opazovanja »potujočega sholasta«, ki dirja v največji naglici skozi življenje. Pravijo, da Bog nasiti želodec prej kot oči; jaz tega ne morem opaziti: moje oči so vsega site in naveličane in vendar sem lačen.

Rezultat mojega življenja postaja popolen nič, eno razpoloženje, ena sama barva. Moj rezultat postaja podoben sliki onega slikarja, ki je moral narisati prehod Judov skozi Rdeče morje in je zato preslikal celo steno z rdečo barvo ter izjavil, da so Judje že šli na drugo stran, Egipčani pa so utonili.

Zgodilo se je v nekem gledališču, da so kulise začele goreti. Nastopil je pajac, da sporoči to občinstvu. Mislili so, da je to duhovitost in so ploskali; pajac se je zahvalil; in vsklikali so še veliko bolj. Tako, se mi zdi, bo poginil svet med splošnim vriskanjem duhovitih glav, ki mislijo, da je to dovtip.

Kakor se je v pravljici dogodilo Parmenisku, ki je v trofoniški jami izgubil lastnost smejati se, toda se mu je spet vrnila na Delosu, ko je zagledal brezoblični čok, razstavljen kot podoba boginje Leto, tako se je zgodilo tudi meni. Ko sem bil jako mlad, sem v trofoniški jami pozabil smejati se; ko sem postal starejši in sem odprl oko in opazoval resničnost, sem se zasmel in se od tistega časa nisem nehal smejati. Videl sem, da je pomen življenja v tem: pridobiti si vsakdanji kruh, njegov cilj pa: postati justični svetnik; da je bogata radost ljubezni dobiti premožno dekle; da je blaženost prijateljstva pomagati drug drugemu v denarnih zadregah; da je modrost to, kar večina smatra za takšno; da je navdušenje: imeti govor; da je pogum v tem: upati si biti kaznovan z globo 10 goldinarjev; da je prisrčnost v tem: reči dober tek po kosilu; da je strah božji, hoditi enkrat na leto k obhajilu. To sem videl in sem se smejal.

Solnce sije tako lepo in živahno v mojo sobo; v sosednji sobi je okno odprto; na ulici je vse tiho, nedeljsko popoldne je; slišim

razločno škrjančka, ki gostoli zunaj pred oknom v enem iz sosednjih vrtov, zunaj pred oknom, tam, kjer stanuje lepo dekle; daleč stran iz oddaljene ulice slišim, kako kliče mož, ki prodaja rakovice; zrak je tako topel in vendar je vse mesto kakor izumrlo. — Tu se spomnim svoje mladosti in svoje prve ljubezni — ko sem hrepenel; sedaj hrepenim samo še po svojem prvem hrepenenju. Kaj je mladost? Sanje. Kaj je ljubezen? Vsebina sanj.

(Søren Kierkegaard, rojen 1813., umrl 1855., danski mislec, značilen za celo nordijsko psihiko, brez katerega nam ostaje nerazumljiva duševnost vodilnih genijev skandinavskih narodov, je pri nas znan komaj po imenu. Njegov razvoj je preživel tri glavne faze: estetiško in etičsko ter se je slednjič izkristaliziral v versko. Misli, podane tukaj v prevodu, so vzete iz njegovih »Diapsalmata«, ki zrcalijo prvo, estetiško fazo. Prevajal sem po antologiji: Søren Kierkegaard, Udvalg og indledning — ved Carl Koch. København-Kristiania 1908.)

Mirko Pretnar:

Odhajajoči.

Vsa sem pota zemeljska preprežal,
pticam vsem polet v nebo prestregel:
nisem našel misli, ki bi dal jo
ti v spomin v neznano temno daljo.

Najgrenkejša, kar jih v meni kljuje,
ta zaman besede pričakuje:
da je sneg, naj mi skopni v poletju,
da je kamen, naj se skriva v cvetju.

Ivan Zorec:

Ljubice tri.

(Konec.)

3. Ona.

Bog, ki je dober, moder in usmiljen, je videl moj požni kes in me je imel rad in mi je ob določeni uri dodelil naenkrat in za vselej vso srečo, pripravljeno zame. — Ali dolgo nisem videl sreče; nisem je videl, ker so mi oči medlele mimo nje v zmote in čudne sanje. — In vendar: Bog mi je dal ljubico. Bila mi je boginja življenja, boginja luči, boginja ljubezni; — življenja, luči, ljubezni.

Ampak še zdaj mi je, kakor da je bilo vse en sam dolg sen . . .

Kod in kam ste se nosile, nore sanje moje nespametne mladosti? Pókaj ste koprnele do zvezd, dokler ste brodile po močvari . . . ?

Uletel sem se. V nočeh brez spanja me obiskujejo trdi spomini in strah me je Berte in tiste modrujoče prijateljice in sram me je pred skelečo vestjo.

Spoznanje mi je večje in večje . . .

Tudi o ljubezni so mi misli drugačne, treznejše.

Ni res, da ima človek pravico do sebe . . . ni res! Nagon ne sme biti prost, najsi je še tako zdrav in prirodni!

Omejevanje in samopremagovanje je nujna zahteva treznega, modrega razuma, ki človeka vzvišuje do vseh kreposti.

Čistost je za mladega človeka najlepša čednost, največja krepost; zmaga, vsaka zmaga nad samim seboj je bogata računska postavka srečne bodočnosti;

čistost, popolna čistost je prava dolžnost mladeniču, ki tudi sam zahteva, da mu nevesta za poročni dar prinese najsvetlejši biser deklitstva;

čistost je dekletu prekrasen cvet v nežnem deviškem vencu; samo nedolžno dekle z mirno vestjo sklene in podpiše ženitno pismo;

čistost, zvestoba je zakonskemu možu dolžnost časti in besede, poštenja in možatosti;

čistost, zvesta vdanost je zakonski ženi nedotekljiva svetost, ki jo povečuje še materinstvo, največja prirodna in božja skrivnost, in ni mu odpušcanja, kdor jo je oskrnil . . .

Zmerom večje mi je bilo spoznanje in kesanje. Dà: kesanje. Ne samo hlapec in slabič, — tudi mož se mora skesati; če se tudi sramuje svojih zmot, je kes še večji, popolnejši.

Tako sem dostikrat premišljal in mir se mi je vračal v srce.

Ali ljubezen zasluži, da ji človek toliko daje iz sebe in da si kratko srečo kupuje s tisočnimi bolečinami? Te bolečine so najhujše, pa tudi najslajše . . . Kdor še ni pretrpel nobene globoke bolečine, ne pozna radosti in ne mehke pesmi, ki poje do neba; nima vere in ni zmožen žrtev in dobrote, veličine in ljubezni . . . Trpljenje je gonilna sila v življenju. Tudi vse vere oznanjajo, da si le s trpljenjem služimo izveličanje.

Jaz sem že prestal hudih duševnih muk; zaradi njih mi gre povračilo pred mojim Bogom . . .

Katera je tvoja zvezda, ljubica, ki sem sedem dolgih let služil zate kakor tisti nerodni Jakob za Rahelo?

(Možje, koliko vas je, ki ste zvesto ljubili in pošteno služili kakor Jakob?)

Ljubezen je močnejša ko razkošje, mogočnejša ko bogastvo in vsi zakladi sveta; vendar so ji ti pripomočki tudi potrebni. Za ljubečega človeka ni nič mučnejšega kakor gledati, kako mu ljubljeno bitje trpi pomanjkanje.

Vsa leta sem zbiral in delal, da bi si znesel voljno gnezdo za ljubico, ki mi je visoko nosila zvezdo vodnico.

Za ljubezen, ki sem ji šele zdaj spoznaval vso resnično svetost, sem gradil domek . . .

Izpričaj, ljubica moja, da je bila najina ljubezen lepa in velika kakor nebeško veselje in globoka in resnična kakor človeška bolečina . . . !

(Tu manjka precej listov. Vrzal je napravil najbrž zapisalec sam, ker je čutil, da ne more in ne sme biti o ljubezni, kakršno je opisaval, priča in vedež še tretji.)

O, ti ljubi Bog, kako je bil tisti domek majhen in ubog!

In vendar sem mu dajal in navdušeno daroval zdravje, mir, prostost in vse, vse . . . Ali bolj ko sem dajal, večje je bilo uboštvo. Kakor bi mu bil kradel, ko sem mu nosil z vsem srcem in z obema rokama!

Gospod Bog, kje je blagoslov? Saj si ga obljubil vsem, ki se ljubijo po tvoji zapovedi!

Gospod najvišji, najpravičnejši večni sodnik, če ti je vsega mogočna volja, da še ne umakneš svoje težke roke z mojih bolečih ram, naj me vsaj tvoja božja goba zbriše z deske sveta —!

Če vržem novčič v zrak, pade kamen na tla. Saj ni sreče, kjer zdravja ni.

Kako smo v današnjem rodu trhleni in črvojedni. Ali ni to znak napačne civilizacije in kulture, ki ubija in mehkuži dušo in telo?

In vendar ne bi bil rad brez civilizacije in kulture. Rajši sem lačen sredi ljubih knjig v skromno opremljeni sobi, kakor da bi bil bogat mož, pa nepismen revež.

S takimi mislimi se tolažim, če me zmaguje malodušnost.

In kar naprej: navzgor do cilja!

A kje si ti, ljubica moja?

O, če sem bolan in betežen, pa si že ob meni s svojo dobro roko in s svojim skrbnim pogledom; ko bi me rada uščenila muha kakšne lehkomišelnosti, me pobožajo tvoje blage besede, polne ljubezni in odpuščanja, — o, zmerom si mi ljubica, kakor mi ni bila nikoli nobena in mi nobena več biti ne more . . .

Ti! ti! Ljubica edina, žena moja, mati mojih otročičkov!

Dr. Iv. Lah:

Nazori o poklicu slovanstva.

(Ob sedemdesetletnici Jožefa Holečka.)

Ako greste po Vaclavskem trgu v Pragi od narodnega muzeja navzdol ob spomeniku sv. Vaclava do tako zvane slovanske lipe, utegneta ob priliki srečati starega gospoda, visoke postave, mirnega koraka in nekako samozavestne, ponosne hoje; kar vas bo predvsem opozorilo nanj, je dolga, čestitljiva, siva, patrijarhalna slovanska brada in ostre sinje oči, iz katerih odseva obenem dobrota in odločnost. Nehote se vam ustavi korak in vrine misel, kdo je ta mož: čutite takoj, da to ni oseba, ampak osebnost; ugibate samo, kaka osebnost: filozof, politik, pesnik, pisatelj, mislec ali nekak slovanski očak? Ruski pisatelj Šajkovič je napisal o njem: »Poglej Holečka in verjel boš v Čehe.« Jaz bi rekel, da je Holeček izrazit češko-slovanski tip.

Ne vem, zakaj se mi je Holeček ravno na ulici tako živo vtisnil v spomin. Videl sem ga na slovanskih kongresih, videl sem ga v stari praški radnici, ko je predsedoval shodu slovanskih novinarjev, videl ga po prevratu na banketu pri »Zlati husi«, a najbolj živo ga vidim na Vaclavskem trgu sredi vrveče množice, ki hiti vsekrižem, on pa stopa med njo s počasnimi, zamišljenimi koraki. Tako se mi najbolj kaže kot mož svojega naroda: narod živi in hiti iz preteklosti v bodočnost, on pa hodi sredi naroda in misli: odkod vodi ta pot in kam vodi ona in kje je pot, ki je prava.

Rekel sem, da si pri pogledu na njegovo izrazito zunanost nismo takoj na jasnem, koga imamo pred seboj: misleca, pesnika, politika, znanstvenika, umetnika ali filozofa. V Holečku so se na čuden način združile te navadno ločene lastnosti in težko je reči, katera bolj prevladuje v njem. Ako bi se moral končno odločiti, bi ga najrajši nazval z izrazom: mislec. Mislec in predvsem narodni mislec, ki na vseh poljih: umetnosti, literature, znanosti, filozofije, politike in sploh vsega javnega življenja išče onih prvotnih prvin, ki so bistven del češke narodne duše. On sam je delal na vseh poljih, bil je umetnik, pisatelj, pesnik, prevajalec, politik, novinar, slavist in znanstvenik, ki se je z vso silo svojega duha poglobil v probleme sodobnega slovanstva in izkušal rešiti najtežja njegova vprašanja. Za to svoje delo se je Holeček temeljito pripravljaj od svoje mladosti, prepotoval je

po večkrat vse slovanske dežele in spoznal vse slovanske literature, posebno pa oni del slovanskega slovstva, ki se peča z vprašanjem slovanskega plemena, slovanske psihe, rekel bi, slovanskega dušeslovja, kakor nam ga kažejo najverodostojnejše priče: narodna zgodovina, narodno življenje in narodna poezija. Nastalo bi sedaj vprašanje, ali obstoja tako posebno slovansko dušeslovje, ali ima slovanska duša posebnosti, ki jo bistveno razlikujejo od psihe drugih narodov, ali so te lastnosti prirojene ali privzgojene in v čem in zakaj so različne od lastnosti drugih narodov. To je vprašanje, na katero bi mogli odgovoriti z da in ne. S stališča filozofije bi lahko trdili, da se pod enakimi pogoji ljudje enako razvijajo, da torej kakega posebnega «slovanskega čuvstva» ni. Ako pa opazujemo življenje posameznih narodov, utegnemo vendarle opaziti posebnosti in lastnosti, misli in nazore, ki tvorijo bistvo narodne duše in se iz skupnosti v jasnejši luči kažejo tudi pri posameznih narodnih tipih. In tako bomo spoznali, da narodnosti ne tvori samó jezik, ampak da je to le končni zunanji izraz notranjega življenja, ki ima svoje posebne sestavine, kakor ima vsak človek poleg splošno človeškega nekaj svojega posebnega. Tako imajo tudi narodi nekaj svoj «jaz», ki se kaže v njihovih vzorih in nazorih, v njihovem dejanju in nehanju. Iz te svoje narodne duševnosti pa si je ustvaril narod tudi svoj svet idealov in izkušal najti svojo pravo pot v življenje. Ta pot je obenem pot sreče, ker odgovarja njegovemu notranjemu čuvstvu, kakor je srečen človek, ki po svojem srčnem prepričanju vestno vrši svoj poklic. Nastalo bi zopet vprašanje: ali imajo narodi svoje poklice, svoja poslanstva? Ali so na svetu izvoljeni narodi? Ali ima kak narod svoj poseben namen? Tudi o tem bi utegnili slišati različne odgovore in ugovore, kakor imamo različne nazore o namenu človeka in človeštva na zemlji. Kaj je namen človeka, kaj je namen človeštva? «Zveličati svojo dušo,» odgovarja vera. «Doseči vrhunec popolnosti,» odgovarja kultura. Toda zdi se, da so imeli nekateri ljudje v življenju svoj poseben poklic, da so prinesli v svet novih idej, novih misli, da so razkrili nove skrivnosti in pokazali nove cilje. Zdi se, da so bili poslanci božji, in če ne poslanci božji, da so bili sinovi velikega duha, ki se je razodeval v njih in razgrinjal nova obzorja, da so milijoni krenili za njimi na novo pot k sreči, luči in svobodi. Tako so tudi celi narodi imeli v svetovni zgodovini svoje posebne vloge, izvršili so jih in odšli. Da ne govorimo o svetopisemskem izvoljenem narodu, imenujmo iz starega sveta: Egipčane, Grke in Rimljane. In za njimi so prišli drugi novi narodi, ki so imeli vsak

svojo nalogo v razvoju kulture. Romani, Anglosasi in Germani so prevzeli staro dediščino Evrope. Nazadnje so prišli za njimi Slovani. Kakšna naloga jim je pripadla pri stavbi skupne evropske kulture? Kakor človek, mora tudi narod preživeti vse faze razvoja. Narodni duh se razvija iz svoje otroške ali mitološke dobe bolj in bolj k zavesti svojega lastnega «jaza». Popolno zavest svojega bistva doseže šele v moški dobi. Takrat se zave tudi svojega poklica v kulturi. Na tej stopnji hoče vztrajati dolgo, kakor mož, ki se zaveda svoje važnosti v razvoju dogodkov.

In zdaj nastane vprašanje: ali imajo slovanski narodi kot skupina kak poseben poklic v Evropi, ali ima vsak del tega naroda, ki se je razvil v samostojno enoto, svoj poseben cilj, ki naj ga doseže? Ali je imelo slovanstvo to svoje poslanje že v začetku, ko se je naselilo v Evropi, ali ga je dobilo šele sedaj vsled svojih posebnih zmožnosti? Ali harmonirajo vsi deli slovanstva v tej skupni ideji, ali si predstavljajo vsak drugače svoj poklic? Ali je slovanska narodna duša enotna, ali je več slovanskih narodnih duš?

Gotovo je, da Slovani niso nesli s seboj v Evropo zavesti kakega posebnega poklica. Tu so odločevali drugi naravni vzroki. Pri razseljevanju so prišli narodi pod razne vplive in so se razvijali pod različnimi razmerami: kakor je zemlja mati človekova, tako je domovina mati narodova in v njenem okrilju se narod razvija svoji prirodi primerno. Zato opazimo takoj, da je drugačna duša ruskega naroda, ki živi na svojih neskončnih poljanah, in drugačna srbska, ki je vzrastla na drugačnem ozemlju, drugačna duša slovenska, ki je vzrastla v gorah. Zato je tako različna tudi narodna pesem, ki je vzrastla z narodom v njegovi domovini.

Kakor ima človek neke svoje naravne zmožnosti in se potem vzgaja pod raznimi vplivi, tako je tudi z narodom: nekaj v njem je čisto in bistveno njegovo — drugo pa mu je pridala zgodovina, življenje. Iskati dno onega bistvenega, prirodnega, onega lastnega individualnega, bi bila naloga narodnega dušeslovja. Slovanski narodi so se razvijali pod različnimi okoliščinami, njih zgodovina je zelo različna, njih značaj se je ustvarjal pod raznimi pogoji. Poleg tega so se vsi slovanski narodi mešali s sosednimi narodi. Kaj je torej ostalo v njih še prvotnega, slovanskega? In kako je vsak iz njih izkušal najti svojo vodilno idejo, ki bi bila izraz njegovega lastnega jaza? Kaj so prinesli Evropi velikega kot dokaz svojega slovanskega duha?

To so problemi Holečkove narodne filozofije.

Slovanska filozofija se je začela v filozofskem osemnajstem stoletju. Začenja se s Herderjem, ki je v svoji razpravi «Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit» pokazal na Slované kot na mlad, nepokvarjen, miroljuben narod, ki prihaja v Evropo z novo kulturo, kulturo miru, čustva, ljubezni. Poslej ni manjkalo filozofov, mislecev in pesnikov, ki so ponavljali Herderjeve nazore v vezani in nevezani besedi. Romantika je sprejela Herderjeve nazore s polnim navdušenjem in jih je v svojem poletu nesla do neba. V svoji fantastičnosti romantika ni videla razlik med slovanskimi narodi, poznala je samo mater Slavo in nje sinove. Slovani so ji bili miroljuben narod, ki so bili prišli v bojovito Evropo in so vsled svoje miroljubnosti podlegli, toda nova doba jim bo priznala prednost prav zaradi te miroljubnosti, ker je v nji prava kultura in bodočnost Evrope. Tako je pel Kollar v svojem predspevu k «Slave hčeri».

Novo življenje budeč, učili so staro Evropo
staviti ladjam obtok, z jadrji prepluti morje.
Rudo kopali so v zemlji, na kov so jo čisti kovali
bolj za proslavo bogov, nego v dobiček ljudem.
Plug so sestavili tedaj, zorali so zemlje ledino,
zlati se zibal je klas, kjer razoral je orač.
Lipo, slovansko drevo, ob mirnih so cestah sadili,
da bi si potnik počil, mirno užival njih vonj.
Mesta graditi učili možje so in vesti kupčijo,
platno učile žene tkati so mladi svoj rod.
Narodu učitelj, povej, kaj svet ti je dal za plačilo,
venec ti trnjev je dal — zraven pokazal ti pest.
Toda zdaj po tisoč letih se bo podrla ta zgradba krivice:
Čas izpreminja svet in vodi k zmagi pravico,
kar nagrmadil je vek, mahoma zruši se v prah.

To je bil evangelij slovanske romantike in vanj so verovali več ali manj vsi narodni buditelji in voditelji. In v tej veri se je prebujalo slovanstvo k svoji moški zavesti. Dolgo so še odmevali ti glasovi mlade vere med nami. Še v sedemdesetih letih je pel Stritar:

«Vzgleđ blagodušja bode naj Slovan.» (Prešernova oporoka).

Narodi boje bijejo krvave
po svetu, koder se oko ozira
razsaja maščevanje, srd, krivica.
Kdo v bran se stavil bode sili jezni,
kdo luč prinesel bratovske ljubezni?
Ti, rod moj, mili rod, ti hudobije
sovrastva razdejal boš carstvo kletu,
komu pač v prsih blažje srce bije,
komu za bratov srečo bolj je vneto?

Ti boš pomiril smrtne razprtije,
 prinesel ljudstvom bratoljubje sveto.
 Tvoj bode venec zmage nekrvave:
 naprej, moj rod, naprej zastava Slave.

(Mojemu narodu.)

V «Dunajskih sonetih» zopet kliče:

Pridi nam, odrešenik...
 Ne v viharju se nam, ti v lahmem se vetriču bližaj,
 v roki junaški ti meč naj ne žari se krvav!
 Teklo dovolj je krvi, zastoj so krvi nam potoki,
 miren nam pridi, vladar, prorok, učitelj, poet!

Tako so upali v slovanstvo oni, ki so vanj verjeli. «Tvoj bode venec zmage nekrvave...» Ali je taka zmaga mogoča? In na kak način? Tudi Dostojevskij je veroval v poslanstvo narodov. Pisal je:

«Vsak velik narod, ki hoče dolgo živeti, veruje in mora verovati, da se v njem in edino v njem skriva rešitev sveta, da živi zato, da bi stal na čelu narodov, da bi vse združil okoli sebe in jih vodil v soglasnem zboru h končnemu cilju, ki je vsem vnaprej določen. Poudarjam, da je bilo z vsemi velikimi svetovnimi narodi, starimi in novimi, da jih je ta vera dvigala in jim dajala možnost, da so imeli ob svojem času ogromen vpliv na usodo človeštva.»

Že leto 1848. je bridko razočaralo slovanske romantične sanje. Slovanski kongres v Pragi je pokazal, da je še daleč do tiste enotnosti, o kateri so peli pesniki in govorili govorniki. Na realnih tleh evropske politike so se razbile iluzije, nastalo je jutro nove dobe in videlo se je, da moramo delati najprej vsak na svojem polju, preden bo mogoče govoriti o skupnem delu. Tako se od tega leta slovanski narodi vračajo vsak k svoji politiki in kulturi in izkušajo rešiti najprej svoje vprašanje. Vendar je ostala nekaka skupna vez, ki se je okrepila v začetku tega stoletja s tako zvanim novoslovanskim gibanjem. Tako je iz analize nastala zopet sinteza.

Proti meglenemu slovanstvu je nastopil že prvi češki realist Havlíček, ki je proglasil geslo: jaz sem najprej Čeh, potem Slovan. Istotako je preživljala slovanska misel hudo krizo v Rusiji, kjer je nastal boj med Slavjanofili in zapadnjaki. Dr. Iv. Prijatelj nam je v «Predhodnikih in idejnih utemeljiteljih ruskega realizma» jasno pokazal borbo velikega kritika Bjelinskega pri njegovem iskanju, da bi našel zmisel ruskega naroda v svetovni zgodovini. Kakor je Fichte v «Reden an die deutsche Nation» izkušal na podlagi svoje idealistične filozofije pokazati ponižani Nemčiji pot v bodočnost, tako so romantični filozofi in pesniki drugod

oznanjali svojim narodom vodilna gesla. Poljaki so verjeli v svoj mesijanizem, Čehi in Slovaki v panslavizem, Balkan se je z mečem v roki pripravljaj na osvobojenje.

In nastalo je vprašanje, kako naj pride slovanstvo v Evropo, da izpolni svoj poklic: ali s kulturo čuvstva in ljubezni, ali z onim mečem v roki, ki uničuje zlo in ustvarja dobro. Nastali sta dve smeri: eni je dal končno obliko veliki ruski mislec Lev Tolstoj s svojim glavnim naukom «Ne uničuj zlega z zlim» — drugi pa je našel Holeček pravi izraz pri srbskem junaku Marku Miljanovu, ki pravi:

«Boj je od boga dana stvar. Ko bi ne bilo boja, bi ne bilo konca sovraštva. Z bojem preneha sovraštvo in nastaja bratstvo. Boj ni sam sebi namen: če je namen dober, je tudi boj dober. Dobrih namenov, za katere se bo vredno bojevati, bo vedno dovolj. Zato bi bila napaka, ako bi dobri boj prenehal; to bi pomenilo, da je dobra stvar popustila in da zmaguje zlo. Kdor je bojevnik za dobro stvar, ta noče, da bi premagalo zlo, zato ne sme vtikati meča v nožnico in mora biti vedno pripravljen na nadaljnji boj. Življenje je tako in ne bo nikoli drugačno.»

Katera smer je prava, katera bo zmagala? Kako se bo torej pojavil ta junak od vzhoda? V čem bo njegova zmaga?

Ali bo to Stritarjev «prerok, učitelj, poet», ki bo izrekel odrešilno besedo, ali bo to oni ruski kristjan, ki ga je pokazal Tolstoj kot vzor človeka, ker se ne bori z zlim proti zlu, ampak veruje v zmago resnice in pravice in je pripravljen trpeti nasilje, dokler samo ne propade. Ali bo to oni plemeniti junak, ki gre v boj za plemenito stvar v trdni veri, da mora tako biti. Profesor Masaryk, ki je globoko študiral ta problem, je končno spoznal, da je boj za dobro stvar opravičen in za narod celo moralna dolžnost.

Kaj naj torej slovanstvo prinese Evropi?

Tudi Holeček je vzrastel še iz romantičnih slovanskih tradicij, ki so odmevale na Češkem še dolgo po letu 1848. Prišel je iz južnih čeških krajev, kjer so bili doma globoki misleci in visoki pesniki: od tam je prišel Hus, tam je živel verski filozof Peter Chelčický, tam je doma moderni pesnik Otakar Březina. Pokrajine so tu bolj mirne in ravne in nimajo one romantične mogočnosti kakor kraji pod Krkonoši in Tatrami. Po širokih ravninah se razlivajo obširni ribniki, dolga polja in razsežni gozdi. Narod je tu preprost, veren, naraven.

Holeček je študiral v Pisku, Budjejevicah in v Taboru, kjer je začel pisati svoje prve romantične verze. V Taboru je študiralo nekaj bolgarskih in srbskih dijakov, ki so seznanili Holečka z jugoslovansko narodno poezijo.

Leta 1873. je prišel Holeček v Prago in vstopil med literate. Pesnik Halek je v svojem «Goarju» opeval dogodke iz jugoslovanskih bojov za svobodo. Holeček je nastopil proti njemu, češ, da gleda slovanski svet preveč v zastarelem svitu byronovske romantike, namesto da bi ga podal realno in resnično, kot ga lahko vidimo mi, ki smo mu mnogo bliže nego drugi. Holeček je spoznal, da je treba pogledati v dušo naroda ne skozi tuja očala, ampak z njegovimi lastnimi očmi, ker sije iz njih narodna duša v svet in svet, ki leži v njegovi duši, to je narodna pesem. Zato imamo takoj po prvih Holečkovih pesniških poizkusih že leta 1872. prevode bolgarskih narodnih pesmi. Leta 1874. so sledile junaške pesmi bolgarskega naroda, in leto nato «Smrt hajduka Veljka». Obenem se je zanimal za rusko narodno poezijo in je prevajal Koljцова. Ker pa so bili vzhodni slovanski narodi v stalnem sosedstvu s finskimi narodi, se je začel zanimati za finsko narodno pesem in je prevajal «Kalavallo», ki je končno izšla v celoti leta 1884. Ta čas so izšle leta 1876. «Hercegovske pesmi», «Narodne pesmi ogrskih Hrvatov» in prevodi iz Zmaja Jovanovića (1878), «Finska narodna lirika» (1898) in dve knjigi «Srbske narodne lirike» (1909 in 1913). Lansko leto je izšlo veliko epsko delo «Sokolovič», ki je eno največjih del te vrste v češki literaturi, in popisuje v našem narodnem verzu znanega velikega vezirja Sokoloviča, pri katerem se kaže srbska duša, dasi stoji v turški službi. Ako so bile našim romantikom narodne pesmi večinoma samo spomin davne slave in jezikoslovcem samo vir pravega narodnega jezika, oziroma filoloških posebnosti, so bile Holečku narodne pesmi predvsem zrcalo narodove duše, njenih idej in idealov. Leta 1875. je prišel v Hercegovino in je mogel tam od blizu spoznati srbski narod. Tu je spoznal sorodnost in razlike med češko in jugoslovansko narodno dušo. O tem govori v svojih treh velikih knjigah «Za svobodo». Da pa bi pokazal lastnemu narodu in svetu pravega češkega človeka, je začel pisati «Naše», to je ogromno delo, ki obsega danes nad deset knjig, in nam podaja naravne tipe, onih čeških ljudi, ki so nepokvarjeni zrastle na domači zemlji.

(Konec prihodnjič.)

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

(Nadaljevanje.)

3.

Teden dni pozneje se je ravnatelj Grozd ozlovoljen vračal od oskrbnika Groma, ki mu je podrobno razkazal njegovo novo hišo in ga obvestil o strankah, ki jih je Grozd tudi posetil. Na svoje začudenje je moral od Kraljevih slišati pritožbe proti Gromu, češ, da se knjigovez napram njim ne korektno vede, ker mu je sodnik zagrozil, da ga naznani zaradi njegovega nasilnega zalezovanja služkinje Katinke.

Oskrbnik se je sicer ravnatelju na vse načine opravičeval, slednjič pa mu je izjavil, da mu ni toliko do službe in ga lahko odpusti, če hoče. Oskrbnik Grom je namreč zadnje dni prejel vesti, ki niso mogle biti za njegovega gospodarja ugodne in to je bilo tudi vzrok, da se je knjigovez tako osokolil.

Ravnatelja so te vesti mnogo bolj vznemirjale kot je pokazal, saj je sam najbolj vedel, da so utemeljene. Neka velika prekomorska družba, od katere je tako rekoč zaviselo njegovo podjetje, je postala insolventna in zdaj je ravnatelj samo premišljeval, kako bi se izmotal iz vse zadeve, vedoč, da bo prej ali slej odbila zadnja ura tudi njegovemu kraljevanju. Gotov pa si je bil, da je docela varen še nekaj mesecev. Tudi mu ni bilo nič kaj po volji, da se je njegov zaupnik, knjigovodja Mirtič, do njega precej izpremenil. Uvidel je, da ga bo prav težko še pridobil za kak načrt, dasi bi mu bil posebno zdaj zelo potreben.

«Kot bi moj zadnji obisk pri Logarjevih pomenil začetek mojih nesreč,» je pomislil in odtrgal vejico grmička na mestnem šetališču. «Toda gradu ne smem več izpustiti iz rok. Del zemljišča je itak že moj. Tovarna? Ali jo sploh postavim? Logar je že star, čigav bo grad? Posebno zdaj, ko se mi temelj tako rekoč maje, imam še vse tehtnejši vzrok, da se polastim Logarjevega posestva. Ali ni to pomembna zmaga, da se mi je Marija tako približala?»

Toda prav zdaj se je v ravnatelju zbudil neprijeten občutek, ki ga je navdajal drugega dne po odhodu iz grada. Takrat se je namreč zastidil pred seboj, ker se je prejšnji večer pod neodoljivim vplivom gospodične Marije tako neobičajno raznežil...

«Kako, da mi v bližini te tihe mladénke upade vsa moč in se mi zmede nit premišljenih načrtov? Kakor razgaljen sem se zdel pred njo, da mi je mogla razbrati najskritejšo misel in vsa samozavest podjetnika je splahnela v nič. Edino, s čimer sem se mogel

pred njo ponašati, je bilo prostodušno priznanje lastne slabosti in omahljivosti. Čudno, da sem si jo ravno s tem pridobil. Torej se v tem tihem dekletu skriva vladeželjna Kleopatra, ki čuti najvišjo slast ob slabičih ali vsaj ob tistih, ki se, čeprav silni, navidez uklanjajo...»

Ravnatelj se je tudi spomnil Ivana Molja.

«Kako je dekle vžžarelo ob njegovem imenu. To je moj naj-
opasnejši tekmeč. Z njim, le z njim bo treba začeti neizprosni
boj. Dekle ga ljubi. Morda si izgnanec celo domišlja, da bo kdaj
zakraljeval na gradu? Lastnosti ima pač vse, da doseže mikavni
prestol: sanjač, zamišljenec in spokornik je. In da se iznebim
usodnega protivnika, moram uporabiti edino sredstvo: privzeti
njegovo naravo, svojo pa obesiti nanj...»

Grozd se je domislil knjigovodje Mirtiča. Ta edini bi mu
lahko pomagal. Takoj po kosilu je telefoniral ponj. Ko ga je ves
nestrpen pričakal, je Mirtič vsa pojasnila stresel predenj tako
navnodušno in naglo, da je ravnatelj komaj prikrival svoje
razočaranje.

«Molj prav za prav še ni vstopil med Allanovce; bil sem po-
vsem napačno obveščen. Pač pa privatno poučuje tuje jezike,
da se za silo preživlja. Več mi o njem sploh ni znanega...»

«A torej v mestu biva še vedno? Tudi to mi zadošča.»

To zagotovilo pa ravnatelju vendarle ni zadoščalo. Nekaj dni
pozneje pa mu je knjigovodja mimogrede in malovažno omenil,
da je Molj prav za prav že pred tremi dnevi izginil neznano kam.

«Neznano kam?» je gospod Grozd osupnil in hotel še nekaj
vprašati, a se je v hipu premislil, boječ se, da ne bi svojemu
uradniku nehotе razkril namena svojega poizvedovanja.

«Toda, pomislite, gospod ravnatelj!» je nadaljeval Mirtič zdaj
živahno in skoro škodoželjno, «pravijo, da je bil Molj pri
Allanovcih...»

«Torej vendar...»

«Da, in da je s tem v zvezi... neugodno stanje našega
podjetja...»

Ravnatelj je pobledel. V tem trenutku ga sploh ni toliko za-
nimal Molj, kakor pa dejstvo, da mu je lastni uradnik tako zmago-
slavno zaklical bridko resnico v obraz.

Pa se je vseeno nasmehnil: «Eh, gospod Mirtič, govorice,
govorice... brezpomemben človek.»

«Tudi jaz jim ne verjamem, gospod ravnatelj, toda škoda je
le, da nimamo tega nevarnega človeka prav zdaj v pesti...»

Mirtič je dobro vedel, da bo s temi besedami še bolj oplašil ravnatelja, od katerega zdaj itak ni pričakoval posebne nagrade, saj je čisto določno videl bližajoči se polom.

Grozd je uganil škodoželjnost knjigovodje, tudi se je zavedal svojega mučnega položaja in nekake odvisnosti od pretkanega uradnika, da bi pa vsaj na videz ohranil svojo osebnost neomajano, je poudaril, da Mirtiča prav za prav ne potrebuje več: «... če je Molj izginil, je pač izginil. Bog z njim. Sam je uvidel, da mu v tem ozračju ni več mogoče živeti, nas pa je razbremenil mučne pozornosti. Hvala vam za novico, gospod Mirtič.»

Ko je knjigovodja, ki so se mu poslednje besede zdele edino plačilo za njegov trud, užaljen odšel, se je ravnatelj vsedel k pisalni mizi in poiskal pisemski papir. Zablislila mu je bila namreč sijajna misel, ki jo je takoj uresničil.

Napisano pismo je ponovno ves vzradoščen prečital.

«... Z ozirom na Vaše vprašanje glede g. učitelja Ivana Molja Vam morem šele zdaj postreči z zanesljivim pojasnilom. Gospod učitelj je odpotoval iz mesta, ne da bi obvestil sploh koga o tej nameri ali o cilju svojega odpotovanja. Vzrok temu leži najbrže v njegovi razburljivosti, ki se je še stopnjevala, odkar so ga odslovili iz službe...»

Pristavil je tudi, da jih v kratkem poseti, da znova uredi vse potrebno zaradi zidanja tovarne.

Ko je Grozd pismo zapečatil, si je zadovoljno pomel roke nad dvojno zmago: da je tekmeča pri Logarjevih očrnil in si z navidezno uslugo olajšal dostop v grad.

«Toda, morda pa le biva Molj v mestu,» je začel preudarjati, upoštevajoč govorice glede Allanovcev...

Tedaj pa je hipoma vztrepetal kot omamljen od silnega doživetja. Ves bled je jecjal:

«Zmagam, zmagam... ta načrt je peklenski...»

Plaho se je oziral krog sebe... ustrašil se je svojega lastnega obraza v zrcalu — Mefisto!

4.

Nedaleč od Logarjevega gradu je stala pod hribom kočja čevljarja Vehovca, ki je nezadovoljnim vaščanom vsak večer pri žganju oznanjal razvratne nauke in vesti o preteči prekuciji in jim obetal, da napoči zlata doba, ko si bodo vsi delili zaklade meščanov in vladajočih mogočnikov.

Nad vse je bil ponosen na svojega sina Andreja, ki je bil študiral v vseh mogočih šolah «in je zdaj v vrsti tistih, ki bodo

prinesli trpinom odrešitev». V resnici pa je bil Andrej izgubljen študent, kakor se pravi; vojni dogodki so ga prehiteli. Dve leti je preživel v ujetništvu; nato se je vrnil in je prav toliko časa obupaval po predavalnicah, nato pa zašel med nezadovoljneže. Zdaj je bil že dva dni doma, hodil je po gostilnah in pripravljaj tla za setev svojih misli, pri čemer mu je uspešno služilo poznanje sveta in živahna domišljija, ne malo pa tudi zagrenjenost, ki jo je občutil do vseh čez noč obogatelih.

Nocoj se je v nizki čumnati vneto razgovarjal z — Ivanom Moljem, ki se je ob tej pozni uri odpravljaj na grad (o čemer je že prej svojo sestro strogo zaupno pismeno obvestil).

«Ne razumem, čemu tudi nam tako skrivajo!» je nadaljeval Andrej, «ure in ure prepisujemo v tistih skladiščih neznane hieroglif, popisane liste pobero, pred nas pa spet nakopičijo cele skladovnice novih papirjev. Veš, prav za prav sem že sit tega nezmislne del, kajti tako vendar ne dosežemo do sodnega dne ničesar.»

«Potrpi,» mu je prigovarjal bivši učitelj, «to prepisovanje ima po mojem mnenju globlji pomen, ki se bo nama že še razodel. Kaj nisi opazil, da naju posebno čislajo, in kot mi je včeraj nekdo namignil, tudi zaupajo. To pisanje, ki mi, hvala Bogu, razpršuje vsako neprijetno misel na bodočnost, je vrhutega samo del našega delovanja.»

«Meriš, kajne, na sestanke (omenil je imena nekaterih odličnih pisateljev in politikov) z našimi voditelji?»

«Da.»

«Toda ti niso še prav nič poizkušali razširjati naše zahteve.»

«Bilo bi tudi zelo nespametno in prenačljeno. Prepričal pa sem se, da zadnje dve leti — in prav toliko časa obstojajo tudi Allanovci — vsi ti bojovníki s peresom izdajajo knjige, ki so si v nekem oziru prav sorodne. Ali se nisi začudil nad posebnim poudarjanjem in oznanjevanjem nabožnega, sploh asketskega življenja?»

Andrej je začuden poslušal tolmačenje Molja, ki je mirno nadaljeval:

«Ali nisi opazil, da se tovrstne knjige neobičajno širijo po vseh državah, po vsej Evropi? Ali se nisi nikoli vprašal, če že ne po vzroku, pa po posledicah, ki jih morajo taki spisi izzvati. Poglej današnje mladino, ne tišto, ki le še premleva trhle misli svojih očetov, ali pa, ki izkuša spet razviti prapor nacijskega, temveč mladino, ki v resnici predstavlja pokolenje našega časa. Ta «deca» ni vdihavala samo zraka, temveč tudi kri, ki so jo

izparivale bojne poljane na vseh štirih straneh Evrope, ti «otroci» niso pozabili potresa, ki je zrušil nekaj prestolov in razmetal nebroj državnih mejnikov, ti «sinovi» so videli bežoče armade, požare predpisov in zakonov, ki jih je napisala človeška roka, potop vojaških in meščanskih generalov, ki so oznanjali laž in krivico s sabljo in peresom, ti «mladoletniki» so se učili plesa pri napadih na nož in se vlačugali s smrtjo.»

«Čemu mi govoriš o tem, ko sva sama isto doživela.»

«Sva, toda šele zadnja leta. Prej pa sva bila deležna istih brezskrbnih otroških in dijaških let, belega kruha, zlatega vina in čistega solnca, kot vsi ti živi mrtveci, naši očetje, ki so pozabili umreti s svojo dobo. Otroci od danes pa so se rodili ali zrasli ali razvili se v ovzdušju smodnika, solz, požarov, krvi, prekletstva, v dušo jim je vtisnjen neizbrisen pečat Kajna. In ti bodo prej ali slej znali govoriti. Vsi, ki vidijo količkaj čez plot povprečnega zemljana, ponavljajo in obnavljajo besede, ki so jih v davnih časih izrekli vztočni mučenci in zamaknjenci. Bodočnost je njihova, naša, najina, Andrej!»

«Toda asketsko življenje, ki ga oznanjajo? V tej dobi sem se naučil samo sovražiti do smrti.»

«S sovraštvom ne dosežeš dosti. Če se prenašlo spozabiš, te čuvarji reda še uklenejo.»

«Morda pa dosežeš kaj...»

«...z asketstvom? Da! S premišljenim, če hočeš s satanskim asketstvom dosežeš vse, vse!»

«Ivan, ne razumem te.»

«Kadar boš doživel še drugačen smrten ples kot je bil v Galiciji in Italiji, me boš razumel...» je Molj zamišljen odvrnil.

Tedaj ga je Andrej nenadoma vprašal:

«Torej... veruješ celó v Boga?!»

«Nekoč sem vanj celó veroval. Sedaj... sedaj ne verujem več vanj! Boga zame ni! — Sploh se ne sprašujem po ničemer več. Zdaj samo delam, kakor ti, kakor Vergerij, kakor vsi naši pisarji in prepisovalci.»

Oba sta umolknila zamišljena. Stenska ura je odbila osem.

«Moram na grad. Hvala ti, Andrej, za »skrivališče«. Jutri se spet vidiva v mestu.»

Andrej je še posvetil prijatelju, ki je naglo vtonil v oblačno zadnjo novembrsko noč.

Ivan Molj je skoro hitel, saj mu je bila pot skozi goščavo dobro znana. Domislil se je, da je komaj par mesecev poteklo,

odkar se je tod izprehajal z Marijo. Takrat ju je ogrinjalo zapadajoče poletno solnce s kopreno žarkov, v katero je bila zajeta neskončno nežna godba te samotne pokrajine, kot nalašč ustvarjene za pozorišče srednjeveških idil. Toda to ni bilo pred štirimi meseci, tudi ne pred letom, ne pred tisoč leti. Večnost je stala med takrat in zdaj kot donebesen mejnik, večnost duhovnega preroda.

In Molj si je z lahno grozo priklical v spomin podobo te deklice, o kateri je zdaj skoro z gotovostjo trdil, da ni duševno zdrava.

Vse jasnejše mu je postalo njeno prej tako zagonetno vedenje. Omotičnost, ki se ga je polasčala v njeni bližini, pač ni izvirala samo iz njene ženskosti, temveč spremljali so jo pripevi nevidnih strun. Ob njenih besedah, daljnih in pritajenih kot večer sam, je nejasno čul pluskotanje morja ob obrežja, poraščena s tropskimi rastlinami...

V trenutkih, ko ji je ves zavzet šepetal strastne izpovedi in jo kot brezumen objemal, je često prepaden obstrmel nad njeno angelsko vdanostjo in se strmeč zgrozeval nad opojnostjo njene mrtvega telesa, ki ga je tedaj duša kakor zapustila. Ali je bilo to bitje čudežno vtelešen angel ali pa sestra tolažnica — predpoda žene, ki je ni rodila zemlja?

Ta zagonetna deklica je ostala hladna in brezbržna v vsem, kar je ženski najusodnejše — v ljubezni. Toda v čudovitem žaru so ji vzblestele oči, kadar sta se sklanjala nad brezdanjimi prepadi vseмирskih skrivnosti, kadar sta prisluškovala prihajanju noči, meneča, da zaslišita stopinje duhov.

A prav tedaj je v Ivanu še boleštnije zavpilo po njenem telesu in še obupnejše je odmelno spoznanje: kako brezupno je moje koprenje.

Stal je pred vtelešeno zagonetko dvojnosti človeške narave: telesa in duha.

Morda mu je tudi ona vzbudila rahlo speče skrite sile, ki so ga že v zgodnji mladosti vznemirjale in se včasih zgostile v grozo, ki se je ni mogel rešiti.

Gotovo pa mu je postala Marija usoda in poslej je šel mimo vsake druge ženske hladen in brezbržen, in je vprav zato razvil v sebi zmožnosti, ki so jih v prejšnjih časih očitavali zaničevani posebneži, naši prav tako zagonetni dobi pa so odgovarjale kot docela utemeljene.

Šele pred obokanimi glavnimi vrati spečega gradu se je Molj vprašal, čemu sploh prihaja buditi davnino. Okno v prvem nadstropju je bilo razsvetljeno. Vedel je, da deklici čujeta. V šipo je vrgel pesek in oprezno poklical Majdo.

Sestra mu je odprla. Povedala mu je, da Marija boleha ter ga nato peljala v hišo.

Ko je vstopil ves zdrav in močan, se je Marija zavzela: «Ivan! Ivan!», on pa ji je komaj — mimogrede — podal roko (vsaj njej se je tako zazdelo) in jima takoj začel vznemirjeno govoriti o novem življenju; pri tem pa je previdno obšel sestrino vprašanje glede odpusta iz službe, češ, da je zdaj uradnik neke tvrdke, ki ga morda v kratkem za nekaj časa pošlje v tujino k podružnici... «Sicer pa ne omenita o tem nikomer, ker so mi neljuba povpraševanja po meni. Moj prihod je prav za prav slovo.»

«Pa vendar ne za dolgo!»

«O, seveda ne!» se je Molj prisiljeno zasmel in sestri še povedal svoj sedanji naslov, ako bi mu želela kaj važnega sporočiti.

Ko je Majda odšla pripraviti čaj, ga je Marija hipoma otožno vprašala: «Ivan, ali se nisi izpremenil?»

«Izpremenil?»

«Tako tuj si, kot da se nisva nikoli poznala!»

«Postal sem tak, kakor si želela!» ji je odvrnil s trpkostjo, da se je sam ustrašil svojih besed.

«Ivan, nič več mi nisi zvest. Trgovina te je izneverila meni.»

«Marija!» se je Ivan zavzel in se v tem trenutku razveselil: morda sem se pa le motil o njeni naravi. Dekle pa je trudno nadaljevalo:

«Nič več ni v tvojih očeh odseva onega daljnega... in zato tudi meni nisi več zvest...»

Te poslednje besede pa so ga spet potrdile v njegovem prejšnjem mnenju glede deklice, ki mu je očitala: «Ivan, bojim se zate. Po nevarnih potih hodiš. Kakor premišljen računar si, ki ne pozna več pravega življenja, življenja v sladkem pričakovanju smrti. Pusti službo, ki te bo zavedla v pomorska mesta. Bojim se ljudi, ki potujejo na morje...»

«Marija, kaj ti je vendar...»

«Ne hodi na morje, Ivan, tam so zlobni ljudje in tudi ti postaneš zloben...» je skoro kriknila in nenadoma brez moči omahnila vznak.

Čez par trenutkov pa se je že zavedla in bila mirna, kot da se ni nič zgodilo.

Ko pa se je Ivan sklonil nad njo in jo prijel za drhtečo roko, ga je skoro sovražno pogledala:

«Ivan, pusti me!» Nato pa je bolno zaihtela: «Ah, izgubila sem tebe, izgubila bom tudi očeta... kaj bo z menoj zapuščeno, osamelo... moj Bog... moj Bog!»

V tem pa je že vstopila Majda, ki jo je hitro pomirila, bratu pa namignila, naj je ne razburja.

«Marija, jutri ti bo odleglo. Danes ti ni dobro.»

Ko so si kmalu nato želeli lahko noč, je Marija segla Ivanu vdano v roko in ga ni izpustila iz oči.

Tisto noč je Ivan spoznal, da je zanj odslej vsak razgovor z Marijo nemogoč. Blagroval se je v svoji novi službi pri Allas novcih. V dnu duše pa je komaj zavestno čutil grozo osamelosti, ki jo je zaman izkušal uspavati. Vedel pa ni, ali je to ključno občutje strah pred neznano bodočnostjo ali pa boleost nad izgubljenjo Marijo, ki mu je nekoč sproščala tako razkošne sanje o srečnem življenju... in najbrž je plakal po slednjem.

Drugo jutro pa je doživel Molj nekaj tako nepričakovanega in usodnega, česar se ne bi nikoli nadejal in kar ga je še dolgo razburjalo.

Ko se je namreč že zelo rano odpravil peš v mesto, je proti poldnevu prispel do križišča, odkoder zavije deželna cesta na glavno. V tistem hipu pa je mimo njega pridrdral avto — ravnatelj Grozd.

Bliskovito naglo se je spomnil, da ga je ta mogočnik odgnal s stanovanja, istočasno pa mu je oživel spomin na oni večer, ko ga je pri starem gradu zalotil knjigovodja Mirtič, ki ga je v pogovoru zavistno vprašal, kdaj spet pojde k Logarjevim. Vzporedno pa ga je pregrozilo hipno spoznanje: Grozd se pelje na grad... morda se je že večkrat... morda... morda... odtod Marijino nepojmljivo vedenje napram njemu...

Napadlo ga je — ljubosumje. Ozrl se je nazaj, kot bi hotel — pohiteti za avtomobilom, kar je zavzet opazil, da se je ustavil.

Molj je stal v par trenutkih pred ravnateljem, ki ga je s čudnim nasmehom in skrajno prijazno nagovoril: «Gospod učitelj Molj, saj je to prava pot na grad?!» — Ko je Molj molče pritrdil, ga je ravnatelj vprašal z isto vljudnostjo:

«Kako pa kaj drugače? Nikjer vas ni videti.»

Molju se je zazdelo to vprašanje tako porogljivo, da je sovrážno odvrnil:

«Gospod, mislim, da vas to prav malo zanima. Sicer pa vas o tem lahko pouče na gradu!»

Grozda je ta samozavesten odgovor skrajno osupnil. Brez besed se je nagnil k šoferju, ki je pognal motor v dir. Ravnatelj pa je jasno uvidel, da je to njegov najneizprosnejši nasprotnik, in zanašati se je smel na edino sredstvo — — (Dalje prih.)

Književna poročila.

Ivan Pregelj. O priliki njegovega dela «Plebanus Joannes». (Konec.)

Pregelj sam je menda spoznal nedostatke. Pri Cankarju je občutil silo detaljev in on, realist, je pričel spoznavati ničevost zgolj realističnega slikanja. Iskal je in pritpal se je do sebe. Zadnji upornik, posvečen pokojnemu Kreku, je enostavnejši v zasnovi in osebnosti. Da oduševi posamezne slike, predstavljajoče vzroke človeškega stremjenja, je moral neobhodno osredotočiti fabulo v enem samem človeku in poseči vase. Pojavlja se stremjenje, v glavnih obrisih podati ozadje dogodkov, ustvariti vzroke dogajanja v duševnem življenju Štefana Golje v bežnih slikah in sredi njih naj stoji potem on, zadnji upornik. Ženska, ki že v Tlačanih izgublja karakteristiko individua in se javlja le kot ljubica ali mati, postaja zdaj tipiziran spol. Za župnika Goljo ne živi ona kot dekle ali mati, z odtenki svoje spolnosti se mu prikazuje. Toda stvar ostaja nejasna v ozadju, ker je pisatelj predvsem poudaril upornika, ne pa človeka. In še drugo hotenje sili v ospredje. Mož, ki je bil do sedaj vse skozi realist, hoče naslikati tudi mistiko kot realno dejstvo, katero stopnjuje v poslednji sliki do mističnega simbolizma. Nalahno se je sicer javljalo to stremjenje že v Tlačanih; že tam se je tu pa tam zazrl v transcendentalno bit. A tam ne prepričuje še, ne razširja obzorja.

Posameznih slik, ki se razrastejo v mogočno dinamiko duševnega doživljanja, je tukaj več, kakor je tudi v jeziku viden napredek. Zelo se mu sicer še bohoti, a že pridobiva na lapidarnosti. Vzemimo karakteristiko Štefana Golje. «Župnik Štefan Golja je nosil na obličju, zapisano bolezen svoje duše, neskončno vročo in srdito kri, ki se je mogla razvneti do nepojmljive, ponižujoče strasti. Tolika je bila njegova nagla jeza in tako okrutna, da je petleten skočil z gore čim polenom za sestro Nežo in bi jo bil žgal, ko se je v božjasti zgrudila pred njim, kakor je utopil ščeneta z drobnimi ali silovitimi rokami, ko ga je bilo ugriznilo. ... Zdaj, ko je molil, se je bila ublažila bridkost njegovih ustnic v bolno sanjavost, podobno mistični resnosti človeka, ki dela trdno in vztrajno pokoro.»

Široki epik je na poti do koncentracije dejanja v eni sami osebi, v njenem duševnem življenju. Štefan Golja stoji v svetu kot zadnji potomec uporniškega rodu in edino to je jedro pisateljevega zanimanja, kako osvetliti to osebo. Vse drugo je postranskega pomena, toda važno zaradi tega, ker to postransko zanimanje in očitavanje človeškega bitja rodi Joannesa Plebanusa. Pregelj se potaplja v tok modernega časa ali — bolje — zdanjih dni, v katerih se že dolgo časa sem javlja potreba najsubtilnejše koncentracije, gledanja v življenje in ustvarjanja sveta iz človeka samega, ne pa, kakor v preteklem stoletju, detajlno študiranje prirode in čuvstveno sodoživljanje človeške okolice. Pisatelj se bori zdaj za doumetje novih utripov človeške osebnosti, posega v transcendentalna doživljanja sodobne duše, ne le s čuvstvenim sodoživljanjem, temveč z možganskim dognanjem. Isto sliko nam nudi malone vse sodobno ustvarjanje, pri našajoče v umetnost toliko «možganskega», kakor vsaka doba, kadar zaostaja ter peša resnično ustvarjanje iz nagonске sile.

Predmet tega najnovejšega Pregljevega dela je le še človek. Novega tipa v Joannesu ni ustvaril. Reminiscence se javljajo iz vseh prejšnjih del, najposrednejši je seveda Štefan Golja. Imam neprestano vtis, kakor da je pisatelj znova zamahnil ter se še enkrat posvetil Štefanu; saj vidim že v njem dosledno nazna-

čeno karakterizacijo Plebanusa, da, celo iste besedne slike uporablja pisatelj za nekatere dogodke in njih simbolične pomene.

Oblika, v kateri nam slika duševne boje zemljana Potrebuježa, je skladna z notranjo ustvaritvijo problema. V Tlačanih še zunanja, v Zadnjem uporniku preozka, se v Plebanusu tesno ovije dejanja. To pot pisatelj ne slika široko epično; pred njegovimi očmi stoji mož sredi sveta, katerega hoče pisatelj do-
umeti, v njem samega sebe odrešiti ter s tem dejstvom osvetliti dogodke in vrednote sveta. Zunanji svet je podan le v toliko, kolikor zemlje potrebuje drevo za svojo zrast. In ta zemlja je vsa prepletena s koreninami Joannesovimi. Isti vtis ustvarja delo, kakor kaka El Grecova slika, kjer je le ena sama linija pod-
črtana, ki se plamenu podobna dviguje iz človeške duše ter s svojo svetlobo ožarja okolico, ji ustvarja svoje posebne sence in včasih tudi nadnaravne oblike.

Ně vem, ali ni morda namenoma postavil Joannes v čas koncem pet-
najstega in začetek šestnajstega stoletja, v dobo največjih potreslajev moder-
nega časa in obenem tudi za nas Slovence najvažnejšo dobo. Morda bo kdo, razmišljajoč o tem dejstvu, razumel neoporečno zanimanje pisateljevo za biblijske motive (v drami)?

Vprašanje je torej, ali je delo resnično skladno, izlito in s tem življensko resnično?

Pregelj je postavil svojega moža, s kratkim uvodom o glavnih dogodkih časa, za dvajset let nazaj v njegovem življenju. V teh sanjah doživlja Joannes podzavestno vso svojo notranjost, vse zunanje in notranje boje svoje duše, katera hoče doživeti misterij stvarstva, razvozlati problem dobrega in hudičevega po svetovnem dogajanju in svoji lastni naturi.

Z večnim vprašanjem se muči zemljanova duša: «Prinesel si luč! Pa kje je na svetu in kdaj? Kristus... Ti meni pomagaj in nam vsem!» Pred obličjem Kristusa: «Vidim ga, poznam ga, a ko sem ga iztesal, ni bil tisti, ki sem ga videl. Kje je luč? Kje je mir? Ubi via? — Kam pot?»

In že se javlja: «Golo žensko telo, ki sije, se kreče in vabi...»

Notranja potreba rojenega Tolminca je boj s sosednjo faro, z Volčami.

Glavna spremljevalca njegovega življenja, Peter in Katrica, se mu prikazujeta in v njunem rojstvu je zapisano trpljenje zemlje. Ljubi oba trmoglavo, ostro, grčavo, ne solzavo.

Smehlja se v bežnih sanjah postava gospoda Štampe, simbola brezmočne zamaščenosti.

«In kakor sunkoma se je slika prevrgla in obhodnik je videl nekak drug doživljaj... Iz nekake zagonetne groze se je prebudila in pripovedovala in prosila.» Kdo? Pesem o ribi faroniki.

Med vsemi temi dogodki išče Joannes svojega boga, izprašuje Kristusovo poslanstvo.

Dvajset let se zgosti v njem, preden stopi Joannes Potrebujež v nove boje in preizkušnje.

V zgoščenih slikah sledi zdaj njegovo doživljanje, kako se njegova lastna kri, Peter, vdaja Cepoliju, predstavniku lažnivosti časa, njega razvratnosti, ki prihaja do popolnega obupa:

«Meum est propositum
in taverna mori...»

Joannes sam pa je natura boja, trdega in neizprosne s samim seboj. Že se v njegovi bližini in v njem oglašajo prekletstvo. On sam je ves prežet strasti do

ženske. In ženska zdaj ni več individuum, je tipiziran spol. Eva. Njeno napeto oprsje je nevarno moškemu. Blesteči vrat drami kri moža. Zdaj si stojita nasproti goli Adam in gola Eva. Boj mesa z duhom se pričinja v Joannesu, ki je tako silno dovzeten in telesen, da mu vonj jabolka širi nosnice: «O jabolko. Prečuden sad! Ne eno ne sliči po okusu drugemu, kakor ni isto nikjer dekliško lice.»

V svoji sobi si je naslikal sliko sveta, z mistično ribo faroniko, ki bo z repom zamahnila in udarila svet za greh. Potrebuješ sam nosi ta greh v sebi ter se vprašuje v obupu: Ubi via?...

Njegovi boji so boji ljudstva, ki z njim vred pričakuje odrešenja. V pridigah išče sebe in besede zase, kajti nič višjega ne more dati ljudstvu, kakor samega sebe.

V soboto, nekakem odmoru v borenju s samim seboj, ko sta ustvarjena mož in žena, je ločena luč od teme, se mu rodi hrepenenje govoriti drugi dan ljudstvu z besedo, ki je meso postala ter bo med njimi prebivala. «Ti, Jevanne, pa si zgovorni hlapec gospodov in imaš prav kakor on veselje z besedo, ki je kruh in ribe pomnožila. Slišiš jo, vidiš jo, kako pove, kako izreže, kako je ustvarila iz temnosti misli in želj, da vidi sto oči. Ti moreš z besedo sebe vzdigniti v veselje in k Bogu ravnati duše svojih ovčic.» Te pridige, s katerimi je seveda nehote očrtal rojstvo naše besede in označil dobo, so obenem postaje Joannesovega pota. (Z domačimi lokalizmi in celo z odmrliimi besedami je izkušal ustvariti v književni slovenščini sliko njenega postajanja.)

Po pridigi postane zopet plen strastnih duševnih bojov, v katerih ga preizkuša Bog, da se pokori za «napuh, za lakomnost, za nečistost» in išče potov «k ponižnosti, skromnosti, usmiljenju ter svoj dušni mir pred nesramnostjo».

V tem razdobju zve za Katričin greh in njegova strogost ne pozna nobenih meja. Zapre jo v krstnico, kjer deklet znoji. (Elementarno mogočno nam je pisatelj podal žensko naivnost, ničemerost in ljubezen. V teh slikah se je povzpел do viška svoje ustvarjajoče sile.) Toda poklical ga je Križani v sanjah in mu govoril: «Mar ni vse, kar je bilo, od začetka sklenjeno? Povej jim, naj se ljubijo.» In na prižnici se bo boril sam s seboj. In šel je v ritmu čudnega gesla: «Vsem odpustiti, vse odpustiti, vse ljubiti, vsi so otroci.»

Zdaj se je ovedel, da mati ni odstavila otroka, čeprav je imela gnojno bradavico.

Ponižal se je pred farani in jim razodel, da mu je prej hudič maličil boga pod roko. «Bodimo, kar smo bili, bodimo otroci, pa se ne bomo bali smrti. Tako pelje pot, ona pot, za katero sem vpraševal Ubi via?»

Spoznanje pa mora biti preživljeno in izkušano. Kužen, smrdeč ljudem ter sam sebi kakor Job spozna:

«Ljubezen mater je presegla pravico moža.
Mati, tvoje ime je sveto.
Tvoje ime je sladko v veke.»

Na dvoje se je zdaj pretrgalo zagrinjalo. «Vstala je pred njim slika sijajna, večna. Tam je klečala žena, skrivnostna razumu in sreči. Njene oči so prosile k Sinu, njena usta so govorila Sodniku, ki je prihajal:

«Poglej, moj ljubi sin, telo, ki te je nosilo, in prsi, ki so te dojile. Bodi usmiljen, kakor si obljubil.»

«To je zadnje in je sodba,» je umoval vikar in zaprl oči, kakor v snu. Ko je zopet pogledal, je veroval, da je onstran sodbe in smrti v brezglasju in brezbolesti.

Ozdravil ga je Bog od hudiča, ki mu je ležal v krvi in mu jo blodil... Umrlo je telo, umrle so njegove strasti, on sam se je rodil vnovič.

Elementarne sile se bore v človeških dušah v vsej svoji nagoti. Posamezne osebe so skoraj poosebljene nositeljice človeških lastnosti. Čas sam, v katerem se vrši povest, je elementarno razgiban, na prelomu, ko prihaja kazen za grehe (kuga), a preostale kali že poganjajo novemu solncu naproti. Ne vem, ali je tako dosledno nameraval očrtati čas? Za svojo osebo bi dvomil. Kajti problem aktivnega Adama, pasivne, nagonsko se izživljajoče Eve, je njegov lastni problem, osebni glede čustev in močnan. Boj duha s telesom je zahteval ustvaritve novih oblik in s temi, ki jih je ustvaril, je pisatelj izpovedal program modernega ustvarjanja. Pokazal bo čas, ali je ta ustvaritev tako lastna njegovi osebnosti, da prekorači dobo in programatičnost, ali je le visoko artistični obolus novim zahtevam. Slog in jezik sta nova. Zgoščena do primitivnosti, izkušata vendar že s svojim slikanjem ustvarjati dinamiko duševnega doživljanja. Aktivnost glavne osebe je prenesena v jezik, ki ne počiva in si ne privoščiti oddiha, temveč vabi ostreje in vse opojneje za seboj. Pogled v razmerje človeškega življenja do transcendentalne biti je stopnjevani do vizionarnosti. Človeka zgrozi, ga pretrese. In do vizionarnosti se stopnjujejo tudi posamezne slike. Kar je bilo v Zadnjem uporniku še simbol, postaja zdaj vizija. Križani je zahteval kri za kri ter udaril do krvi izobčenca Petra. Obhajilo pod dvema podobama diha tudi v besedah vizijo božjega usmiljenja, odpuščanja.

Domnevo sem izrekel, da je delo morda programatično napisano. Odvrača me od tega mnenja plastika, s katero so ustvarjene posamezne podobe. Jezik je bogat novih izrazov, noče pa biti tvoren; zakaj tvornost še ni obujanje mrtvih besedi. Napet je kot struna, odziva se vsem duševnim doživljanjem, gradi slike in učinkuje celo s svojo neokretnostjo. Težko je določiti tu mejo med rafiniranostjo ali prirodnostjo. Toda zapeljuje me v izrečeno domnevo neskladnost med posameznimi slikami: prizor v krstnici, kateremu sledi slaboten, brez notranje potrebe napisan dogodek z Matijčkom. Doživetje, da je riba faronika zganila svoj rep, prizanesla nedolžnim otrokom in poročni ženam, ozdravljenje Janeza Potrebujča ne prepričujeta, vzbujata občutek, kakor da ni riba faronika, ne soba sveta do živcev preživljena, temveč da je vnesena.

Najlepši prizori so gotovo prizori groze. Baš to pa me zavaja v misel, da je groza v njegovi lastni duši. Odrešenje, ki si ga avtor zapoje v zadnjih trenutkih, ne tolaži, ne oživlja resnično. V meni je ostal še vedno dojem groze. Ali pa ni groza povzročena v disharmoniji? Zdi se mi, da je plastična, kot je malo slovenskih del, ta njegova ustvaritev groze in disharmonije.

Ponovil bi za nadaljnjo pot Preglja njegove lastne besede: «Tvoj hlapec, Jevanne, je prišel, pa ne vé, kako bo odslej z njim...»

Za tem delom je izšla v Večernicah za leto 1923. ljudska povest «Peter Pavel Glavar», istotako z zgodovinskim ozadjem. Tudi ta povest izločuje vse, kar bi bilo nepotrebno v doživljanju glavne osebe Petra Pavla. Kar pa je zelo zanimivo, je srečavanje ali ponavljanje istih značajev. Kdor je bral Joannesa, mu ne bo težko zaznati poteze vikarja Plebanusa v župniku Roglju, Kolovratarju, Jeronimu in deloma celo v Petru Pavlu. Na značajih Pregelj ni bogat, toda, kolikor jih ima, mu moram priznati, da jih zna plastično orisati.

Značaj Petra Pavla je tekom povesti precej zabrisan, ker preha pisatelj iz detajlnega slikanja v fabulistiko, ki mu jo predpisuje zgodovina. Izpopolnil jo je z različnimi izmišljenimi zgodbami, pričujočimi o živahni fantaziji, toda ustvarjenimi za tendenco stvari same. Te tendence se je pisatelj izpovedal v epilogu. Kakšen odziv bo rodila, bo odločilo ljudstvo samo. — — — — — Juž. Kozak.

H. Ibsen: *Gospa z morja*. Igra v petih dejanjih. Iz norveščine preložil Vojeslav Molè. V Ljubljani 1922. Založila Tiskovna zadruga.

Ko je izšla leta 1888. Fruen fra havet, se je bil preborel njen avtor že do milejših naziranj o življenju; njegov pesimizem se je umaknil prepričanju, da so naši ideali sposobni za življenje in zmožni razvitka in da se približujemo »tretjemu carstvu«. Kot v mnogih drugih dramah obravnava Ibsen v *Gospe z morja* zakonski problem. Na znamenit način je pritegnjena vnanja narava skoroda aktivno v igro, da pojasnjuje in podčrtuje borbe, ki se vrše v notranjosti nastopajočih oseb. A tudi tem osebam so navdahnjene misli in besede, ki nas spominjajo venomer, da moramo razumeti vsebino kot podobo vekovitih pojavov. Zunaj buči veliko morje — simbol za vsako hrepenenje v nepoznato daljavo — v notranjosti dežele se stiska ob fjordu mestece, kjer morajo samevati domačini dolge mesece. Ljudem se godi tukaj kot karasom v ribnjaku: «fjord imajo tako blizu sebe in tam prihajajo in odhajajo veliki divji ribji vlaki. Toda uboge krotke domače ribe ne izvedo ničesar o tem. In nikdar ne smejo biti pri tem». Tako ozračje je pogubno vsakemu višjemu poletu; to nam dokazuje Ballested, umetniška izguba. Pa tudi kakšen navaden zemljan more v takein miljeju vztrajati le, ako ga veže poklic, ki izpolnjuje njegov čas; a tudi zanj pomeni tako ustaljeno življenje resignacijo na vse romantične ideale, ki vabijo našo poželjnost dalje in dalje. In pesnitev res izzveni v opomin na resignacijo; stavljen je samo pogoj, da je prostovoljna. Zavest prostosti tvori podlago sreči: če hoče Elida iti z menoj, mora odpotovati prostovoljno (Tujec); zdaj si torej moreš izbrati svojo pot v polni, polni prostosti (Wangel); zdaj prihajam k tebi prosto — prostovoljno in v svesti si odgovornosti.

Elida, ki je skrivaj zaročena z nekim tajinstvenim tujcem, se navzlic temu poroči z vdovcem, drjem Wangelom; pri tem podleže zapeljivi misli, da bo na ta način preskrbljena; njen mož pa podleže ženskim čarom. Sicer jo ljubi globoko in resnično, toda Elida sme in more igrati v zakonu zgolj vlogo ljubice, dočim ji je odvzeta vsaka skrb za gospodinjstvo. Ker tudi ne pride do nikakega skladja med njo in hčerkama iz prvega zakona, se počuti Elida po treh letih zakona tako tujo v Wangelovi hiši kot prvi dan. Tedaj se pojavi tujec: njegov poziv, naj mu sledi, nudi Elidi možnost, zabrisati nevšečno sedanost in začeti nekje drugod novo boljše življenje. V težki uri preizkušnje dokaže Wangel plemenito veličino duše s tem, da dovoli ženi, da prosto voli med njim in tujcem, kljub temu, da mu preti nevarnost, izgubiti svojo ženo. A njemu je samo do tega, da bo ona srečna. Elida zavrne v trenutku prostosti tujca in zakon je sklenjen na novo. Elida, ki je sicer tudi plemenite narave, spozna kot svojo bodočo nalogo skrb za obitelj. A to svojo nalogo si je izbrala prosto. Mirneje se razvija razmerje pri postranskem paru: Arnholmu (ki je obenem zaupnik obitelji) in Boleti. Način, kako poda Boleta roko in srce svojemu nekdanjemu učitelju, da si zasigura bodočnost, sicer na las spominja na to, kar je storila nekoč Elida — upajmo samo, da ne bo zrla kesneje na ta svoj korak istotako kot mačeha. Sicer je pa njena cela nprav bolj trezna in vsakdanja. Brez rezultata ostanejo seveda ljubavni razgovori med Lyngstrandom, ki je itak smrti posvečen, in pa med nedorastlo Hildo; kljub vsej mladosti razodeva lesta že vse znake svoje avanturske nravi, ki ji postane v kesnejši dobi usodna. Vrlo je pogodil Ibsen umetniško somoljubje v Lyngstrandu: njemu ni mar ženska ljubezen kot taka; on rabi zavest, da ga obožuje mlada, lepa deklica, da za njim koprne v daljavi, kot nekakšen stimulans umetniškega ustvarjanja.

Tudi take temne strani človeške narave kot hipnoza in telepatija se prikazujejo v igri. Pesnik se dotakne teh stvari bolj kot problemov, kot pa da bi nas silil verjeti v kake nenaravne učinke. Duševne krize Elidine se dajo razložiti v »naravnem redu«. Za umevanje njenega značaja ni brez važnosti, da je po materi obremenjena...

Moletov prevod je prvi poizkus, prodreti skozi zid, ki nam zastira pogled na nordijsko stran. Naše občinstvo je čitalo doslej svojega Ibsena pač najbolj v nemških prevodih. Pri ozkih stikih, ki vladajo iz davnih časov med nemščino in skandinavskimi narečji, ne more biti prevod kakega modernega avtorja na nemški jezik pretežavna naloga; vsa ta mala narečja, ki so pa vendar posoda nesmrtnih del, so se likala po nemščini. Nasprotno pa v našem slučaju kake skrajne izglajenosti in točnosti ne moremo ne zahtevati ne pričakovati. Treba je ustvariti tradicijo, zarezati kolotečine; poglobiti se v jezik sam. Bodi mi dovoljeno pripomniti to in ono. Boleta je prelivala некоč »pogumne« solze, ker ji je rekel nadučitelj, da se mu zdi Boleta grdo ime. Beseda modig, ki stoji v originalu, je v slovarju res da raztolmačena = pogumen, mutig. Staronordsko mōdhugr pomeni močno razigran, jezen. Vendar ima beseda še specijalen pomen »razžaloščen«, ki se je ohranil baš v rečenici, ki jo ima Ibsen: graede sine modige taarer (star. dansko), in fälla sina modiga tårar (švedsko): pretakati žalostne solze. Mogoče bo koga zanimalo, ako omenim, da je jezik, ki ga piše Ibsen novonorveški državni jezik, t. j. danščina, ki se je razvila za časa politične edinosti na norveških tleh in se v leksikalnem oziru obogatila iz domačih narečij. Poleg tega se izkuša uveljaviti tudi pristno norveško narečje kot književni jezik in to se zove landsmål.

Značilna so pri Ibsenu ona stalno se ponavljajoča rekla; nekaki vodilni motivi. Vsakemu je znan iz Gospe z morja: man ma vide at aklimatisere sik. Hilda, ki očituje, kot smo omenili, že zgodaj znake zanesenjaške, pa tudi nesolidne čudi, rabi ob vsaki pravi ali nepravi priliki: spa endende, kar je nemško spannend. Prevajalec bi prav storil, ako bi se tudi on držal v vseh slučajih ene in iste besede; prvič rabi: zanimivo (je misliti na to, da bo Lyngstrand kmalu umrl, str. 49); v kesnejših vzgledih rabi vzpodbujajoče (148, 287). Treba bi bilo najti boljši izraz. Kakor se spominjajo čitatelji, je uporabil Ibsen to svojo figuro Hilda še v kesnejši igri »Graditelj Solness«; tukaj povzroči Hilda (ki jo odlikuje »robustna vest«) s svojim vzklikom, da se zgrudi Solness raz stolp. V prevodu najdem, mislim, trikrat besedo nastrojcnje (37, 107, 141). V zadnjih dveh slučajih je rabljena za dušno razpoloženje (in tukaj zveni zlasti neugodno), v prvem slučaju pa kot terminus technicus: havstemning, Meeresstimmung, morsko nastrojcnje. Nesočna knjižna beseda, s katere se še povrh ne dá stvoriti adjektiv!

Vobče pa smemo trditi, da se je Moletu posrečil lep in gibčen prevod, ki bi se še dal tudi formalno izgladiti.

Kakor junakinja drame, misli in snuje tudi pesnik v podobah, v vidnih predstavah. Povsod se odpirajo daljše perspektive, povsod se združuje z neposredno vsebino globlji smisel. Junakinjo vleče k morju, k tujcu — a to je le izraz za probujajočo se in rastočo željo po svobodi. Ta simbolna poentirnost umotvora, kjer počiva na vsaki besedi odsev in odmev večnosti, približuje Gospo z morja spet današnjim vzorom.

J. Kelemina.

Prispevek k zgodovini slovenskosrbskih literarnih odnošajev. V Zagrebu je za prošli Božič izšla knjiga: «Portreti s pisama»¹, ki nam — po njih korespondenci — prikazuje nekatere srbske literate iz dobe pred 30 leti, a se tiče tudi slovenske literarne zgodovine.

Izdal je knjigo Jovan Grčić, ki je kot urednik «Stražilova» svoj čas korespondiral z omenjenimi pisatelji; najodličnejše mesto zavzema v knjigi srbski književnik Paja Marković Adamov.

Hočem tu iz knjige posneti, kar nam kaže onodobne slovenskosrbske literarne odnošaje, a to gradivo pomnožujem še s svojimi dodatki, vzetimi zlasti iz lista «Stražilova».

Gre nam tokrat za «prečansko» srbsko literaturo, kakor se je še pod konec prejšnjega stoletja razvijala v Novem Sadu in sosednjih Sremskih Karlovcih. Literarna tradicija je tu častila ime pesnika Branka Radičevića, vrstnika Prešernovega († 1853.), ki ga Srb najrajši lepo po domače imenuje le Branka in ki je na brdu Stražilovu nad Karlovcami pokopan.

Po tem brdu se je imenoval srbski književni list «Stražilovo» v Novem Sadu, ki se je osnoval l. 1885. in ki ga je urejal Jovan Grčić.² Ko je l. 1894. ta list zbog finančnih težav prenehal, se je — ob podpori patriarha Brankovića — l. 1895. v Sremskih Karlovcih ustanovil nov list «Brankovo kolo», ki je izhajalo do 1914. Urednik «Brankovemu kolu» je bil karlovški gimnazijski profesor Paja (Pavle) Marković Adamov (formalno do svoje smrti, a faktično do 1905.).

Adamov pa je že pri «Stražilovu» igral važno vlogo, tako da je sam urednik Grčić v njem videl duševnega vodja lista. To vidimo iz uredniških memoarjev, ki jih je sedaj publiciral Grčić.

Iz pisem, ki jih je Adamov pisal uredniku Grčiću, spoznavamo, da je Adamov pri listu «Stražilovu» toplo zastopal potrebo slovanskih, a posebej jugoslovanskih literarnih zvez. Ko je l. 1886. delal profesorski izpit na univerzi v Zagrebu, je tu občeval z redakcijo «Vijenca» (prof. Klaić), z dr. Milivojem Šrepljem, s Kumičićem, Gjalskim itd. ter pisal (6. oktobra 1886.): «Ja sam uveren, da do sporazuma mora doći. I ja rastem, što vidim, da u tome neće biti moja zasluga najmanja,» in dodal je: «Hrvati bar oni, s kojima ja dolazim v dodir, hoće da se prizna, da je „moje i tvoje, tvoje i moje“, pa neka samo dodje do

¹ Jovan Grčić: Portreti s pisama I. (U Zagrebu. Izdanje knjižara Z. i V. Vasića. 1921. Str. 176. Cena 10 Din.) V knjigi je korespondenca Jaše Ignjatovića, Vojislava J. Ilića, Lj. P. Nenadovića, P. Adamova, Matavulja, M. P. Šapčanina.

² Od junija 1885. do konca tega leta je bil listu urednik Milan Savić. Sicer pa ga je ves čas urejal Grčić. List je po štirih letnikih (1885, 1886, 1887, 1888) prenehal. Na novo je začel izhajati 1892. (V. letnik) ter je izhajal do oktobra 1894. (VI., VII. letnik); tedaj je prenehal «enkrat za vselej», ker mu je število naročnikov padlo baje na 200. — «Stražilovo» je prinašalo mnogo prevodov, zlasti iz slovanskih jezikov. L. 1885. nahajam v njem notice o pevskem društvu v Ptuj, o «Ljubljanskem Zvonu», o smrti Krilanovi, o «Slovanu», o mariborski «Ljudski knjižnici», o «Družbi sv. Mohorja», o Jurčičevih Zbranih spisih. L. 1886. omenja knjigo A. Trstenjaka o slovanski vzajemnosti, Matico Slovensko, «Slovan», l. 1887. «Ljubljanski Zvon», Stritarjeve spise, «Slovan», l. 1893. «Ljubljanski Zvon», «Slovanski Svet», «Družbo sv. Mohorja», smrt Cimpermanovo. — L. 1893. poroča Brežičan Jovan Novoselc iz Maribora obširneje o «Pomladnih Glasih» (uredil A. Stroj), češ, ne bi bilo napačno, če bi se ta knjiga prevedla v srbsčino, «srpska bi deca u njoj zaceo našla lepe zabave i pouke», dalje o Gestrinovih pesmih «Izza mladih let», ki med njimi najbolj hvali epsko «Zadnji brat», ter končno o Prešernovih Poezijah, ki so istega leta izšle v Trstu v cirilici, a v nekaki starslovenskoruski cirilici, ki je referent Novoselc ne odobrava. (Pri tem se citirajo Badaličeve besede o pesmi «Luna sije», češ, da tej pesmi ni para v nobeni književnosti.)

ujedinenja i jedinstva, oni se neće pratiti, da budu Srbi, ako ne uzmognu biti Hrvati.»³

Istodobno se je Marković že jako zanimal za slovenske stvari. Smrt Krilanova je pač obrnila posebno pozornost na tega pesnika ter je prevod njegove pesmi «Mladi rast» — «iz ostavštine Krilanove» — izšel že v 1. letniku «Stražilovu».⁴ Februarja 1886. omenja Marković članek graškega profesorja Gregorja Kreka: «Pesem o Hildebrandu in njena sorodnost z nekimi slovanskimi pesmimi»,⁵ češ, ta članek bi v «Stražilovu» že moral iziti, torej je takrat bil že preveden. Članek je potem res kmalu izšel, in sicer v prevodu Velimira Lukića, bogoslovca v Sremskih Karlovcih.⁶

Ko je izšel Krekov članek, je pisal Marković Grčiću: «Sotrudnika moraš preskrbeti tudi za slovensko književnost. Upotil te bom na mladega človeka, ki zna, kakor čujem, tudi srbski, ko mu zvem za adresu. Kako bi se jaz razveselil, ako bi nam za list poslal (tako) razpravo o njihovem Vodniku ali Prešernu ali katerem novjšem njihovem velikanu! Pred nekaj leti je slovenski pesnik Stritar zložil ciklus pesmi iz hercegovske vstaje pod naslovom «Raja», a ilustrira jih prof. Juri Šubić... Tako ti Boga, požvedi v redakciji katerega slovenskega lista, kje se more dobiti to ilustrirano izdanje, pa ga nabavi! Prevedel bom te pesmi, a pomagal mi bo bogoslovec Lukić. Pozvedi, ali bi in kako bi mogel dobiti za «Stražilovo» tudi te ilustracije. Tako mi Boga, pa da nas vidi Bog! Torej sedi, pa piši komu za to!...»⁷

Na katerega mladega Slovenca, «ki zna tudi srbski», je Marković mislil, ne vem; vsekakor pa «Stražilovo» slovenskega sotrudnika ni dobilo in tudi ne Šubićevih ilustracij «Raje».

Rano je zbudil srbsko pozornost slovenski pripovednik Kersnik. Njegovi «Luterski ljudje» so že leta 1884. izšli v srbski «Narodni Biblioteki» bratov Jovanovićev v Pančevu,⁸ a «Stražilovo» je leta 1886. priobčilo Kersnikovo sliko iz domačega življenja «Mačkova očet», ki je izšla istega leta v «Ljubljanskem Zvonu» (št. 2),⁹ a pač že pred novim letom 1887. je urednik «Ljubljanskega

³ op. cit., 66. Seveda — pravi Grčić (68) glede narodnega edinstva — da se je «posle i on (Marković) ljuto razočarao». L. 1892. n. pr. je «Stražilovo» debatiralo s pravaškimi nazori «Vienca».

⁴ V št. 16. (18. aprila) 1885. Prevedel je pesem «N.» = Nikola Manojlović.

⁵ O tem predmetu je pisal najprej Fr. Hubad v «Kresu» (1882). Krek je k tej razpravi napisal svoj dodatek v «Kresu» (1883), a v «Kresu» 1885. je priobčil še eno razpravo: «Še enkrat nemška pesem o Hildebrandu in njene sestre slovanske».

⁶ Lukić je prevedel Krekov članek v «Kresu» (1885) ter ga priobčil v «Stražilovu» 1886. (št. 11 in 12, t. j. 13. in 20. marca) pod naslovom: «Pjesma o Hildebrandu i njena sorodnost sa nekim slovanskim pjesmama». Lukić se je pod prevodom podpisal «Obrena» (v kazalu je njegovo pravo ime). Krek imenuje «čudenog slovenačkog naučenjaka i profesora slavistike na gradačkom univerzitetu». Seveda so v prevodu izpuščeni prvi stavki Krekovega članka, ki se nanašajo na prejšnje razprave o tem predmetu.

⁷ Stritarjeve pesmi «Raja» so izhajale v Zvonu 1876., a Šubićeve ilustracije v istem listu 1878. (št. 1: «Na meji», št. 3: «Poslanec», št. 5: «Begun», št. 6: «Junak in dete», št. 11: «Prisega», št. 13: «Junak in lastovka», vsaga šest slik).

⁸ Ta Biblioteka je začela izhajati 1. 1881. in je do februarja 1885. dosegla že 99 zvezkov. Nehala je 1. 1890 z 216. zvezkom.

⁹ Prevod «Mačkovih očetov» je izšel v «Stražilovu» 1886., št. 18. (1. V.); pod naslovom: «Očeta Mačak». V kazalu se imenuje prevajalec: Veljko Lukić. Lukić ni prav razumel obliko «očet»; videl je v njej indeclinabile kakor se rabi: diča («starog diča Mačaka»). Tudi nekih drugih besed, se zdi, ni razumel, n. pr.: za

Zvona» prejel pismo «od srbskega književnika, da letos izide v „Stražilovu“ povest „Agitator“». ¹⁰ Ta srbski književnik je bil najbrž Marković.

Začetkom februarja 1887. piše Marković: «Lukić je dobil krasno črtico o slovenskem pripovedniku Kersniku. Ko začneš priobčevati „Agitatorja“, bomo tudi njo tiskali v beležkah..., rad bi, da priobčimo tudi Kersnikovo (sliko). Rekel sem Lukiću, naj nabavi, ako more kje, kliše...» Prevod romana in črtice je Grčiću prinesel Marković ter je oboje izšlo l. 1887. v «Stražilovu». ¹¹ V članišču o Kersniku se pravi, da je «danas kod braće Slovenaca najčudeniji i najomileniji pripovedač Janko Kersnik», karakterizira se njegovo literarno delo, opisuje njegovo življenje in pri tem se močno naglašajo zasluge, ki jih je imel Levec za razvoj Kersnikov. ¹² — Poleg omenjenih je «Stražilovo» priobčilo še nekaj prevodov iz slovenščine. ¹³ (Konec prih.)

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. J. V. Novák — dr. A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*. Vydání třetí. Nákladem R. Prombergera, Olomouc 1922.

Leta 1909. sta imenovana pisatelja prvič izdala svojo zgodovino češke literature pod imenom: «Stručné dějiny literatury české» in po osmih letih pripravila drugo izdajo. Vsled vsesplošnega interesa, ki ga je knjiga vzbudila, je bila tudi ta izdaja kmalu razprodana. Pisatelja sta že pred prevratom pričela pripravljati tretjo izdajo, ki jo je po smrti J. V. Nováka dovršil — posebno kar se tiče novejših literature — znani literarni historik, profesor na Masarykovi univerzi v Brnu, dr. Arne Novák sam. Knjiga je izšla koncem leta 1922. — vsled svojega bogastva in važnosti vredna, da se tudi naše razumništvo informira o njeni vsebini in njenih vrednotah.

Splošnemu naslovu se družijo pripisi: Od najstarejših dob do političnega osvobođenja. S tem je podan obseg dela, ki ga je pisatelj v uvodu še podrobno razčlenil v tri dobe, in sicer: V staro dobo, segajočo od početkov literarne tvorbe do Jana Husa, v srednjo dobo, ki obsega štiri stoletja (XV., XVI., XVII. in XVIII.), govoreča o velikem notranjem preporodu češkega naroda v znamenju Husovih nauk, o razmahu husitov, o razvoju češke bratovske enote in njenem blagoslovljenem vplivu na razvoj literature in končno o propasti češkega duševnega življenja pod pritiskom protireformacije in germanizatoričnih teženj Dunaja, kjer blesti v tej časovni temi le svetli genij Jana Amosa Komenskega. Tretja — nova — doba pričanja koncem XVIII. stoletja in končava s svetovno vojno in politično svobodo češkega naroda leta 1918. (Razvoj bo pokazal, če obdrži ta letnica tudi pozneje isto organičnost in eksistenčno pravico, kakor

«starega» biti pri hiši, terjatev, rubiti, hirati itd. — Po Grčićevi knjigi bi mislili, da je tudi Kersnikova povest «Mohoričev Tone» (Ljub. Zvon, 1886., št. 7 in 8) istega leta izšla v «Stražilovu», a tu «Mohoričevega Toneta» ni.

¹⁰ Tako poroča «Ljubljanski Zvon» 1887. v svoji prvi številki («baš te dni smo dobili...»), a ta prva številka «Zvona» je izšla prve dni januarja, ker je v «Slovenskem Narodu» naznanjena že 5. januarja. «Agitator» je izhajal v «Ljubljanskem Zvonu» 1885.

¹¹ V 17. št. (23. aprila) je začel izhajati roman ter je izhajal do 34. št. (20. avgusta); prevel ga je bil Veljko Lukić. Črtica o Kersniku je izšla v 18. št. Kdo je avtor te črtice? Perušek?

¹² «Stražilovo» je takrat obetalo, da izide tudi roman «Cyclamen» v srbskem prevodu, a to se ni zgodilo.

¹³ L. 1885. (št. 13., 7. aprila) je izšel Lukićev prevod Tavčarjeve «Posavčeve črešnje», a l. 1894. (št. 38., 18. septembra) prevod Levstikove pesmi «Devojka in ptica» od Andre Gavrilovića ter v št. 40. (2. oktobra) Pinove «Gozdne molitve», istotako od Andre Gavrilovića.

ji je odmerjena v tej knjigi.) Ta odsek je najobširnejši, razdeljen v dve glavni veji: literatura narodnega preporoda (1780—1848) in literatura prerojenega naroda (1848—1918). V drugem delu posreduje pisatelj tudi preko okvirja in se tako primakne z orisi najvažnejših smernic prav današnjim dnevom.

Knjiga — za svoje bogastvo prav za prav majhna po obsegu — hrani na ravno ogromen literarno in kulturno-zgodovinski material. Pisatelj se ni omejil na proizvode lepega slovstva, pač pa obsegel vse, kar se je na Češkem in Slovaškem sploh napisalo. S svojim pojmovanjem literature je v svetu pisane besede sledil tako rekoč celotnemu narodnemu razvoju in tako točno očrtal tudi pota češke filozofije, postanek in razmah literarne in sploh umetniške kritike, podal pregled češkega jezikoslovja, pedagoške literature, literarno-zgodovinskega dela, zgodovinarstva in pomožnih zgodovinskih ved, češke publicistike in končno mladinske literature. Dragocen je obenem vestni seznam gradiva, raztresenega po raznih revijah in časopisju, ki je za vsako večjo osebnost priključeno njenemu orisu. Zrelišče, ki je razdelilo vso to mogočno stavbo v jasno očrtane, pregledne in — razven zadnjega dela — tako žive organske celote, odgovarja vsem zahtevam današnjega kriterija. Pisatelj se je oslanjal ob široko filozofsko izobrazbo in oster estetski čut, kar mu je omogočilo, da je s kratkimi razgledi preko svetovnih filozofskih, umetniških in sploh kulturnih snovanj in sporedno s podobami kulturno-političnega položaja lastnega naroda obrazil pota češkega duševnega življenja z žarom nepristranskega spoznanja in razmotrivanja. Pri presoji vrednosti in pomena posameznih duhov pa so preveč odločali oziri, v koliko je njih delo zarezalo sled v celotni narodni razvoj, oziroma v koliko je obudilo in izvedlo programe posameznih dob doma in so tako zbrisali polno vpoštevanje osebnosti in njene organske veličine. Zato nima ta ogromni, zgoščeni svet postav reliefnega lica; obrisi posameznih duhov so nejasni zaradi neenotne luči razumevanja, poteka joče deloma iz ozko narodnostnega, deloma iz osebnega znanstvenega, deloma pa iz splošno človeškega interesa. Vendar tvori ta knjiga z ozirom na zgoraj navedena dejstva temelj ne samo za raziskavanje in poznavanje češke literature, pač pa tudi češkega kulturnega razvoja sploh; služila bo znanstveniku v strokovnem in informativnem oziru, kakor tudi lajku, posebno v vzgojno smer.

Dr. Ferdo Kozak.

U. Huber Noodt: L'occidentalisme d'Ivan Tourguénev. Paris (Champion), 1922. str. 86.

To tezo Leydenske univerze je navdihnilo učenje mojstrov kakor Van Wijk in Mazona, zato je morala biti le odlična. In res je popolnoma na čast Huberju Noodtu, ki je znal pokazati vse vrline okusa, nepristranosti in duševne gibkosti, kakor jih je zahtevala slična snov. Na ta način se je ognil preteči nevarnosti, da bi bil utegnil vtesniti v okorelo zgradbo togega sestava Turgenjevlev umstveni obraz, ki je bistveno gibljiv in begoten. Velika Noodtova zasluga leži v tem, da je umel dojeti in podati vse, kar je neskončno nežnega in odtujenega v tej dušnosti jako dovzetnega pesnika in umetnika, ki se kot takšna tem bolj umika, čim bolj se ti zdi, da si jo zgrabil. Čeprav je delo nad vse dokumentirano ter ovaja obilo in preudarno čtivo, je zaključek preprost. Napisek »zapadnjak«, ki so ga dali Turgenjevu, mu ne pristojajo nič bolj nego kak drugi pridevek. Saj ni bil pristaš vnaprejšnjih naukov, temveč mož, ki je sodil dogodke po okoliščinah: ako že ni bil zagrizeno nasproten temu, da bi se uvajale stvari ali misli iz okcidenta v Rusijo, ni pa znal nič manj ostro zavračati opičje posnemanje slabo razumljenega in slabo prebavljenega zapad-

njaštva. Končno smo Noodtu lahko hvaležni, da je napravil svojo tezo dostopno širokemu mednarodnemu občinstvu, opustivši trenutno svojo materinsko, t. j. nizozemsko, ter privzel francoščino, ki jo imenitno obvlada. Ne moremo dovolj priporočati v čitanje tega izvrstnega spisa, kateremu sledi nekaj dobrih bibliografskih podatkov.

Lucien Tesnière.

Kronika.

Rapsod govori. Ali že veste skrivnost tiste ceste, ali poznate tiste ceste dušo? Iz leskovja in volovjega jezika drži tista cesta v oljke in jasmín. Pa dvajset let, vsak četrtek ponoči je tam vozil pijani voznik Jermol in še deset let svojega vdovištva in si pel prej in slej pesem svoje mladosti:

«V Kotu se mota,
za T'minom grmi.
Moja Mica se joka,
le sama leži...»

Mica je bila njegova žena. Pa prav nič ni jokala. Pač pa je pijanemu možu izmikala v spanju denar, da nikoli ni dobro vedel, kaj je pritržil, koliko je zapil in kje je denar na cesto sejal. Potem pa je Mica umrla in vdovec je slej ko prej vozil in pel:

«V Kotu se mota,
za T'minom grmi...»

V strašni samoti cestâ Podseli in jutranje ure je vozil in pil. Samo eno pesem je pel, samo eno je znal in trpel:

«Moja Mica se joka,
le sama leži...»

Ali zdaj veste skrivnost tiste ceste in tiste pesmi? Ali je nista pela manj sirovo še veliki šimen in sušični Krilan? Ali je ni pel Ivo Zoran?

Iva Zorana je v knjigo uvel Fran Govekar, naš jubilar. Uvel že, vzgojil pa ne. Vzgojilo ga je Jermolovo tolminsko hrepenenje:

«Moja Mica se joka,
le sama leži...»

To ni najhujše. Najhujše je, da Finžgarjeva Mladika sirove Jermolove ljudem bezni tiskati ne sme...

Ivo Zoran.

Salon «neodvisnih». Izpregovoriti nameravam o letošnji slikarski in kiparski razstavi v pariški Veliki palači. Udeležba je ogromna. Nič manj ko 1610 upodablajočih umetnikov je zastopanih s 4824 deli, razvrščenimi v 60 dvoransh po abecednem redu. «Neodvisni», katerim predseduje daroviti Paul Signac, nimajo juryja. Plačavši zahtevano pristojbino, sme slednji kolorist vesoljstva tja poslati tri, štiri platna. Odzvale so se vse narodnosti, kakor utegnute soditi po nekaterih imenih in pravopisih: Csaky, Anton Dich, gdčna. Ellen Fischer, Hasegawa, Japonca Fuzita in Kojenagi, Kwiatowska, Kvapil, Božena Jelinkova, Amerikanec Franck, Jakovljeff, Alexandrovicz, Angelika Beloff, Bruni, Plaza, Anders Osterlind, Gerda Wegener, Sjoestedt, Tozzi, Wiembaum, Tryde..., da navedem le nekaj pohvaljenih tujcev.

Gotovo je pri tem demokratskem sprejemanju slik na razstavo dokaj zmazkov. Alfabetiski razpored pa je povzročil kričava, da, tuleča sorodstva in neverjetna pobratimstva. Kot novotarijo navaja «La Presse» cene, ki so v

seznamu natisnjene poleg umotvora. V tem oziru so nekateri zahtevki ekscentrično visoki: Raymond Duncan bi rad za svoje zmašilo «Nativité» (bolje: Našveté) 15.000 frankov, kubistični Favory pa za skrpucano «Tihožitje» kar 30.000!

Ah, kako sem ponosen, ker sem Francoz! je vzkliknil poročevalec A. C. ob tolikšnem obilju nespornih talentov. V Salon des Indépendants pošiljajo svoja dela svobodni duhovi, ki se ne morejo in ne marajo ukloniti šolskim veččinam ali posvetnjaškim spretnostim. Drugih izložb se že kakih 40 let ne udeležujejo. Tu so nastopili veliki impresionisti Cézanne, Van Gogh in Lautrec, odklonjeni drugod. Za njimi so tu triumfirali Matisse, Marquet, Derain; potem Segonzac, Dufrené, Moreau, La Fresnaye; nato mladina: Favory, Lotiron, Gernez; končno naraščaj: Thévenet, Clairin, Thomsen itd.

Težko je ločiti sicer pšenico od ljuljke, odkar je na zahtevo «strnjene večine» zavlada v Signacovi hiši alfabetska enakost. Ako hočeš uživati Bonarda, se moraš preriniti skozi 40 začetnikov, katerim se priimek začenja z B (beta). Pred vojno pa je Bonnard možegal ne s temi «betaki» ali bedaki, marveč poleg imenitnikov: Roussel, Vuillard, Laprade. V teh razporedbah po sorodnosti duš, kakor se še ravna v «Jesenskem salonu», je bilo vsaj nekaj logike.

Proti tej šari, tej hosti, tej mešanici, kjer se najrazumnejša slika zadeva ob skrivnico bolgarskega kubista in kjer se pristnemu umotvoru lahko krivica godi, so razni kritiki dokaj odločno posredovali, n. pr. Louis Vauxcelles, E. Sarradin. Dasi je presoja nekoliko otežkočena sprič te militaristične nivalizacije, se je vendar dalo razbrati iz celote, da cerebralizem pojema in občutljivost zopet prihaja v veljavo. Vendar avtorji, ki so šli skozi deželo kock, hranijo nekaj hermetizem. In kakor je dejal Sainte-Beuve: o priznanih starih mojstrih bi marsikdo govoril, izreči dokončno sodbo o nadvincih pa je malokomu dano. Ocenjevalec imej trohico tiste jasnovidnosti, o kateri pripoveduje Baudelaire v «les Curiosités». Ko se vprašuješ o smereh mlade šole, z drugimi besedami poizveduješ o «nečiji smrti», kakor pravi Jules Romains. Ta obsojenec je kubizem: bolj in bolj postaja meščanski in v kratkem bo hiperreakcionaren. Mladina se mu posmehuje kot starokopitnežu. Toda mladina je nehvaležna in pozabljiva. Saj če podmladek krepko riše in gradi v globino ter daje svojim osnutkom gibko, tajno, latentno arhitekturo, je deloma dolžan hvalo kubizmu.

Vendar to še ne pomeni, da se vračamo k občutku, vtisku, razvnetosti. Ta zgolj afektivna estetika je odcvetela. Ne v slovstvu, ne v upodabljanju umetnosti ni več one težnje po združitvi z bistvom stvari, s prvotnim in osnovnim, s skrivnostnim in nejasnim, ki je vir emocije... Nebrzdani tek k polteni omotici ni več v časteh. Odpor proti razuzdanemu senzualizmu je bil rodil jalovo šolo akademskega neoklasicizma. Zdaj se je vse to prebolelo. Plastiki se poslej enako boje svobode kakor pravila. V kratkem utegnejo najti ravnovesje med umom in počutnimi silami. Za Bonnardom je nastopil Picasso; za njim bomo videli dela ljudi, ki niso nagoni niti algebristi: Gabriel Fournier, P. Farrey, Clairin, Thomsen, Thévenet, Chevalier, Oudot... Naraščaj bo strogo komponiral svoje slike, ogibajoč se površnega impresionizma, pa vendarle zmožen, občudovati Pissarra, in ne bo več oznanjal, da je Delacroixova umetnost — bolezen. Doba pretiranih teorij in urnebesnih gesel je zaključena. Kateri so najboljši razstavljači? Moreau, Jean Puy, Bonnard, Signac, Yves Alix, Thévenet, Favory, Suzana Valodon, gospa Halicka, Utrillo, Pascin, kubista Lurçat in Marcoussis, Thomsen, Clairin, Sabbagh, Ana Semenov, Lucija Karadek, gdčna Doré, Savin itd.; med kiparji: Guénot, Hernandez Chauvel, Gimond, Chana Orloff,

brata Martin, J. Lipchitz, Mallet-Stevens, Sabarots, ga. Roland-Manuel, pokojna ga. Marcel Sembat itd. Po raznih virih sestavil A. D.

Glosa. V 7.8. številki «Doma in Sveta» lanskega leta je izšla ocena Župančičevega prevoda «Macbetha» s podpisom Marjana Doklerja. Vsa ta ocena in okolnosti okrog nje — razen kolikor se tičejo lista samega — so take vrste, da naša javnost ne more mirno in molče mimo nje. Nje kakovost naj se blago voli posneti iz naslednjih povsem nepristranskih in točnih podatkov: Razborit srednješolec z vedoželjnostjo, ki je tako velika kakor je neizbirčna, si želi ogle dati med nebrom drugoga tudi angleščino. Komaj si prisvoji najelementarnejše pojme, začuti navdahnjenje, da bi samega Shakespearea ne samo čital, marveč tudi prevajal. Usoda mu nakloni pod roke Nazorjev hrvatski prevod Macbetha, kupi še dotično reklamo, vzame v roke žepni Toussaint-Langenscheidtov slovar, in s pomočjo teh združenih moči nastane kmalu slovenski Macbeth. O le tem sicer zgodovina molči in je mogoče, da bo sploh molčala. Pa dasi bi prevajalec storil bolje, ako bi bil vzel v roke slovensko slovnico, da ne bi grešil zoper njena najenostavnejša pravila, je vseeno njegov prevod Macbetha prvi v slovenskem jeziku (na to dejstvo se slovstveni zgodovinarji primerno opozarjajo). Nikdar počivajoča nesreča pa je nanesla, da je kmalu za tem izšel Župančičev prevod istega dela. Nadaljnje dejstvo je, da je prvi prevajalec — tedaj še srednješolski dijak! — napisal o Župančičevem prevodu svojo, zgoraj omenjeno oceno, ki pa je iz kateregakoli vzroka šele koncem lanskega leta ugledala luč sveta. Taka je zaenkrat geneza te ocene, ki so ob nje rojstvu ljudje prve ure strmeli, kakšen slovenski shakespeareznanski meteor je iznenada treščil med nje. Ko pa se je prva osuplost plegla, je žarko solnce pokazalo razočaranec povsem nepričakovano sliko: gigantskega Shakespearjevega duha in sveta se je lotil pritlikavček z rudimentarnim znanjem angleškega jezika ter s še manjšim poznavanjem vsega, kar je Shakespearja in Shakespearjevega. Vrhutega se ta mladi «recenzent», ki se ni niti toliko ur pečal z angleščino in Shakespearjem, kolikor sta se Župančič in njegov komentator, vseučiliški prof. dr. Kelemina, tako rekoč mesecev, osmeli z neverjetno drznim čelom dajati tema dvema lekciji o angleščini in Shakespearju, in to na način, kakor da sta omenjena dva pravcata nevedneža. — S tem bodi za silo označen temelj ocene. S sredstvi, sličnimi, kakor se jih je poslužil prvi naš Macbethov prevajalec, more in zna koncem koncev vsak pismen človek, ako ima za to potrebno predrznost in se ume posluževati besednjaka, s pomočjo čiško-albanskega, baskiško-malajskega, siouškško-zuluškega, papuansko-eskimoškega in še par sličnih slovarjev razrešiti tudi kvadrato kroga. Taka geneza Doklerjeve ocene, njen temelj ter sredstva pač oproščajo vsakogar, da bi se le z besedo podrobneje bavil z njeno vsebino, pa tudi če bi avtorju dokazal, kako sam sebe kreca po prstih z njo. —

Vse to je bilo potrebno povedati; potrebno ne toliko zaradi pisca «ocene», ki je še zelo mlad in očitno nepreračunljiv človek, marveč predvsem zaradi urednika, ki sprejema take stvari v svoj list. S priobčitvijo takih «kritik» ne diskreditira samo svojega lista v očeh vsega razsodnega občinstva, marveč ponižuje tudi celotno literarno delo na nivo brezpomembnega besedičenja. Zato mora zlasti danes, ko se neko naduto literarno analfabetstvo široko šopiri na vseh koncih in krajih, vsaj resna literarna revija strogo ločiti zrnje od plevla, literano šušmarstvo od umetniško pomembnih del. In to poslednje so vsekakor Župančičevi prevodi Shakespearja!

A. M. E.

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeće knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

France Anatole, Brijest na bedemu. (Iz «Savremene historije».) S francuskog prevela Zora Vernić. Zagreb. Moderna knjižnica (sv. 75.). 1922. 147 str. Cena 15 Din.

Arcybašev M. P., Osvetnik i druge pripovijesti. S ruskog preveo Stevo Stojanović. Zagreb. Moderna knjižnica, sv. 71. 1922. 87 str. 8 Din.

Bevk Francè, Faraon. Trst. Naša Založba. 1922. 127 str.

Čehov A. P., Ujak Vanja. S ruskog preveo i predgovor napisao dr. Jos. Badić. Zagreb. Pozorišna biblioteka, 7. 1922. 66 str. Cena 10 Din.

* **Emerson R. W.**, Upravljanje životom. S engleskog prevela i predgovor napisala Izidora Sekulić. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 212 str. 25 Din.

* **Erjavec Fran**, Naša Istra. Skoplje. Učit. akcionar. društvo «Zavičaj». 1922. 16 str. Cena 1 Din. (Naša neoslobodjena braća, sv. I.)

* **Goethe**, Patnje mladoga Wertera. S nemačkog preveo Branko Mušicki. (Drugo, popravljeno izdanje.) Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1923. 179 str. (Mala biblioteka, 91—96.)

Hoffmann E. T. A., Dvije priče. Preveo Vlad. Prestini. Zagreb. Moderna knjižnica. 64—66. 1922. 149 str.

* **Janković Milica**, Istinite priče o deci i za decu. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. 156 str.

Jugoslavija, veliki narodni kalendar. Uredio Predrag Mitrović. Zagreb. Savez dobrovoljaca. 1923. 303 str. + oglas.

* **Kozarac Josip**, Tena. Predgovor napisao dr. Br. Vodnik. Zagreb. Narodna knjižnica, sv. 70.—72. 1922. 64 str. Cena 5 Din.

* **Maucler Cam.**, Mačija ljubavi. Preveo s francuskog Radivoje Karacić. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 182 str.

Marković Zdenka, Kuća u snijegu. Zagreb. Hrvatski štamparski zavod. 1922. 76 str. 10 Din.

* **Miron M.**, Platon i Schopenhauer. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1923. 81 str. (Mala biblioteka, 285—287.)

* **Petrović Rastko**, Otkrovenje. Sa naslovnim listom i likom piščevim od Mija Milunovića i s ostalim drvorezima od R. Petrovića i Aleks. Deroka. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 53 str. Cena 20 Din.

Prévost M., Ženska pisma. Preveo Slavko Ježić. Zagreb. Narodna knjižnica. 1923. XI + 129 str. (Knjige ljubavi, 3.)

* **Protić Jovan**, Podlisci. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1923. 281 str. (Mala biblioteka, 277—284.)

* **Putovanja Guliverova u Liliput i u zemlju divova**. Sa 46 slika za srpsku mladež. Sa švedskog preveo Jov. P. Milijević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 131 str.

* **Romain Roland**, Beethoven. Preveo i predgovor napisao Bož. Kovačević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 79 str.

* **Sulije A.**, Nedeljna pisma mojoj učenici. S francuskog preveo Rista Ognjanović. Skoplje. Braća Kangrga i drug. 1923. 94 str. (Lekcije iz morala za mlade devojke.)

Tefi, Ljubomora i druge humoreske. Preveo s ruskog Vl. Babić. Zagreb. Humoriistična knjižnica, sv. 166. 1922. 32 str. Cena 3 Din.

Zoré Jan. Ev., Življenje svetnikov. 3. zv. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1922. 95 str.

NAJNOVEJŠE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ul. 54.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.

Roman. Str. 551. — Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

Ivan Lah: Angelin Hidar.

Starokorotanska povest. Ilustriral Šubic. Vez. 32 Din, po pošti 1:50 Din več.

Ant. Melik: Jugoslavija. II. del.

Opis pokrajin. Str. 527. Z zemljevidom Jugoslavije. Vez na finem papirju 65 Din, broš. na slabšem papirju 50 Din, po pošti 2 Din več.

Petrovič-Pugelj: Ploha. Veseloigra.

Broš. 11 Din, po pošti 75 p več.

Milčinski: Zgodbe kraljev. Marka.

Ilustrirano. V. 18 Din, po pošti 1 Din več.

Andrejev-Vidmar: Povest o sedmih

obešenih. Vez. 22 Din, broš. 16 Din, po pošti 1:50 Din več.

Shakespeare-Župančič: Othello.

Vez. 29, br. 23 Din, po pošti 1:25 Din več.

Ivan Pregelj: Azazel. Žaloigra.

Vez. 28, broš. 22 Din, po pošti 1 Din več.

Jurčič, III. zv. Uredil dr. Prijatelj.

Broš. 36 Din, po pošti 2:50 Din več.

Hobhouse-Ogris: Liberalizem.

Broš. 30 Din, po pošti 1:50 Din več.

Ibsen-Mole: Gospa z morja.

Vez. 24, br. 18 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz-Mole: Z ognjem in mečem. V snopičih, do sedaj 5.

Snopič s poštino vred 9 Din.

Pokojninsko zavarovanje nameščencev.

Broš. 16 Din, po pošti 1 Din več.

TEXTILIA, trgovska in industrijska d. d.

Krekov trg šte. 10 v Ljubljani Krekov trg šte. 10

Brzjavke: Textilia

Delniški kapital:

Telefon št. 177

Din 3,000.000.—

Največja zaloga vsakovrstne manufakture! Samo na debelo!

Žahtevajte povsod

„Medicinal-Cognac“

znamke „Petko modri križec“

Najfinejše specialitete ruma: Cognac-Rum,
Citron-Rum, Orange-Rum, Jamajka-Rum in
najfinejše Creme-likere

Pazite na našo

varstveno znamko „Petko modri križec“

Petko-Ljubljana, Kolizej

Pri-
poroča
se:

Restavracija in kavarna
Parna in kadna kopel
v hotelu „Slon“

Ljubljana, nasproti glavne pošte.

Lasti in vodje: Hedžet & Koričnik.